

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Miia Tuominen

Koronapandemian vaikutukset KAMeihin Helsingin pörssin yrityksissä

Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö
Laskentatoimen ja tilintarkastuksen pro gradu -tutkielma
Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisteriohjelma

Vaasa 2025

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Miia Tuominen		
Tutkielman nimi:	Koronapandemian vaikutukset KAMEihin Helsingin pörssin yrityksissä		
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri		
Oppiaine:	Laskentatoimi ja tilintarkastus		
Työn ohjaaja:	Tuukka Järvinen		
Valmistumisvuosi:	2025	Sivumäärä:	76

TIIVISTELMÄ:

Tilintarkastukseen ja tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoon kohdistuvat moninaiset odotukset, kuten luotettavuus ja läpinäkyvyys, jotka korostuvat organisaation toimialan ja koon mukaan. Vuosituhannen alun kirjanpitoskandaalien jälkeen kehitetty ISA 701 -standardi velvoittaa listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa raportoimaan tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista (KAM, Key Audit Matters). Koronapandemia toi esiin uusia haasteita tilintarkastuksen suorittamiseen, kuten erilaiset rajoitustoimenpiteet, mikä vaikutti merkittävästi eri toimialojen toimintaympäristöön ja tilintarkastusraportointiin. Tämä tutkielma tarkastelee pandemian vaikutuksia Helsingin pörssin yhtiöiden KAM-raportointiin vuosina 2019–2020.

Tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu kahdesta pääluvusta ja niistä ensimmäisessä käsitellään tilintarkastuksen, tilintarkastajan ja tilinpäätöksen keskeisiä käsitteitä, koronapandemian vaikutuksia tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen. Seuraavassa pääluvussa käydään läpi aikaisempia tutkimuksia KAMien vaikutuksesta tilintarkastuksen läpinäkyvyyteen, luottamukseen ja laatuun sekä koronapandemian vaikutuksia KAMEihin. Kolmannessa luvussa johdetaan lopuksi hypoteesit, joita tässä tutkielmassa on kolme.

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa käytettiin sisällönanalyysia ja koodausta, joiden avulla aineistoa yksinkertaistettiin ja saatiin hallittavaksi. Tilastollinen analyysi toteutettiin t-testillä, joka arvioi kahden ryhmän keskiarvoeroa. Tutkielmassa selvitettiin, kuvailtiinko KAMEja ja niihin kohdistuvia tarkastustoimenpiteitä laaja-alaisemmin koronapandemian takia sekä oliko jokin toimiala tai tilinpäätösstandardi, joiden KAMEihin koronapandemialla oli vaikutusta.

Tutkimustulokset osoittivat, että koronapandemialla ei ollut merkitsevää vaikutusta KAMien kuvailujen tai suoritettujen tilintarkastustoimenpiteiden laaja-alaisuuteen eikä toimialalla tai tilinpäätösstandardilla ollut vaikutusta. Useimmilla toimialoilla kuvailut olivat joko hieman kasvaneet tai pienentyneet, mutta ei johdonmukaisesti koronapandemian vaikutuksesta. Tilinpäätösstandardeittain tarkasteltuna koronapandemia vaikutti erityisesti niihin KAMEihin, jotka liittyivät omaisuuserän arvostukseen IAS 36:n mukaan ja jotka sisälsivät johdon harkintaan liittyviä elementtejä. Tilinpäätösstandardilla ei kuitenkaan ollut merkitsevää vaikutusta KAMien lukumäärään. Tutkittavissa yrityksissä vain muutamissa oli suora viittaus koronapandemian vaikutuksiin KAMEissa. Aikaisempien tutkimusten mukaan koronapandemia vaikutti KAM-raportointiin eri tavoin. Raportoitujen KAMien määrä ja sanamäärä kasvoivat ja raportit sisälsivät viittauksia pandemian tuomiin haasteisiin, mutta muutokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Tämän tutkielman tulokset suomalaisella aineistolla ovat yhteneväisiä aikaisempien tutkimustulosten kanssa.

AVAINSANAT: Key Audit Matters, KAM, tilintarkastuskertomus, koronapandemia, COVID-19

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tavoitteet ja rajaukset	7
1.2	Tutkielman rakenne	9
2	Tilintarkastus ja COVID-19	11
2.1	Tilintarkastajaa koskevat velvoitteet	12
2.2	Tilintarkastusta koskevat velvoitteet	13
2.2.1	Tilintarkastusriskit	14
2.2.2	Olellisuus (ISA 320)	14
2.2.3	Tilintarkastuskertomus (ISA 700)	15
2.3	Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (ISA 701)	16
2.4	COVID-19	18
2.4.1	Koronapandemian vaikutuksia talouteen	19
2.4.2	Covid-19 ja taloudellinen raportointi	20
3	Tutkimuksia tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista	26
3.1	Yleisesti KAMEihin liittyvät aikaisemmat tutkimukset	28
3.1.1	KAMien vaikutus tilintarkastuksen läpinäkyvyyteen	30
3.1.2	KAMien vaikutus tilinpäätöksen käyttäjien luottamukseen	33
3.1.3	KAMien vaikutus tilintarkastuksen laatuun	36
3.2	Koronapandemian vaikutukset KAMEihin	43
3.3	Yhteenveto ja hypoteesien johtaminen	49
4	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	52
4.1	Tutkimusmenetelmä ja tilastollisen analysoinnin menetelmä	52
4.2	Aineiston kuvailu	53
4.3	Reliabiliteetti ja validiteetti	54
5	Tutkimustulokset	56
6	Johtopäätökset	64
6.1	Yhteenveto ja johtopäätökset	64
6.2	Jatkotutkimusehdotukset	67

Lähteet	68
Liitteet	75
Liite 1. Luettelo tutkielmassa mukana olevista yhtiöistä	75
Liite 2. Tekoälyn käyttö opinnäytetyössä	76

Kuvat

Kuva 1. Keskeisten seikkojen kuvaus tilintarkastuskertomuksessa (Marimekko 2020).	17
Kuva 2. Informaatiokuilu (IAASB, 2011).	27
Kuva 3. Kuvaus tilintarkastuksen laadun viitekehyksestä (IAASB, 2022).	38

Taulukot

Taulukko 1. Yhteenveto PRH:n keräämistä keskeisistä seikoista (PRH, 2021–2022)	25
Taulukko 2. Tarkasteltavat yhtiöt jaoteltuna toimialan ja tilintarkastajan mukaan.	56
Taulukko 3. Yhteenveto KAMien lukumäärästä keskimäärin toimialan ja tilintarkastusyhteisön mukaan.	58
Taulukko 4. Raportoitujen KAMien lukumäärä toimialoittain.	58
Taulukko 5. KAMien lukumäärät keskimäärin ja niiden muutos vuosien 2019 ja 2020 välillä.	59
Taulukko 6. Raportoitujen KAMien kuvailun sanamäärä ja niiden muutos.	60
Taulukko 7. Raportoitujen KAMien tarkastustoimenpiteiden kuvailun sanamäärä ja niiden muutos.	61
Taulukko 8. Raportoidut KAMit tilinpäätösstandardeittain.	62

Lyhenteet

ESMA	European Securities and Markets Authority
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
IAS	International Accounting Standard
IESBA	International Ethics Standards Board for Accountants
IFAC	The International Federation of Accountants
IFRS	International Financial Reporting Standards
ISA	International Standards on Auditing
KAM	Key Audit Matter
KPL	Kirjanpitolaki
OYL	Osakeyhtiölaki
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
TTL	Tilintarkastuslaki

1 Johdanto

Tilintarkastukseen, sen suorittamiseen ja tilintarkastuskertomukseen kohdistuu useita erilaisia odotuksia, joihin vaikuttavat esimerkiksi organisaation toimiala ja koko. Yrityksen sidosryhmät odottavat tilintarkastukselta muun muassa luotettavuutta, läpinäkyvyyttä, relevanttia ja asianmukaista raportointia sekä puolueettomuutta. Vuosituhannen alun kirjanpitoskandaalien myötä tunnistettiin, että tilintarkastuskertomus sellaisenaan ei antanut riittävän täsmällistä informaatiota yhtiön taloudellisesta tilanteesta ja siihen liittyvistä riskeistä. Kansainvälinen tilintarkastusalan standardeja laativa elin, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), käynnisti kehitystyön tilintarkastuksen läpinäkyvyyden parantamiseksi vuonna 2011. Kehitystyön tuloksena syntyi ISA 701 -standardi tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista eli KAMEista (Key Audit Matters). Uudistunut standardi velvoitti tilintarkastajia raportoimaan listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksessa asioista, jotka ovat tilintarkastuksen kannalta olleet keskeisiä, sekä kuvata miten kyseistä seikkaa on käsitelty ja tarkastettu tilintarkastuksessa.

Kiinasta leviämään lähtenyt koronavirus julistettiin maailmanlaajuiseksi pandemiaksi maaliskuussa 2020. Koronapandemialla on ollut laaja-alaisia vaikutuksia niin globaalisti kuin yksittäisen kansantalouden, yrityksen ja yksilön kannalta. Yrityksen toimialalla oli huomattavaa merkitystä siihen, miten koronapandemia vaikutti sen toimintaedellytyksiin. Useissa maissa asetettiin liikkumisrajoituksia ja muita sulkutoimenpiteitä, jonka takia esimerkiksi ravintoloita ja hotelleja jouduttiin sulkemaan ja matkailu-, ravintola- ja viihdeala olivatkin yksi suurimmista toimialoista, joiden liiketoimintaan koronapandemia vaikutti negatiivisesti. Koronapandemialla ja rajoitustoimenpiteillä oli luonnollisesti vaikutusta tilintarkastustoimeksiannon riskienarviointiin muuttuneen toimintaympäristön takia sekä tilintarkastajien edellytyksiin suorittaa riittäviä tilintarkastustoimenpiteitä.

Koronapandemian alkaessa KAM-raportointi oli ollut pakollinen muutaman vuoden ajan ja lyhyessä ajassa täysin muuttunut toimintaympäristö vaikutti yritysten taloudelliseen suoriutumiseen, mikä korosti tilintarkastuskertomuksen informatiivisuutta. Paikalliset sääntelyviranomaiset sekä tilintarkastusyhteisöt antoivat omia ohjeistuksiaan, mihin

seikkoihin tilintarkastajien tulisi kiinnittää huomiota. On mielenkiintoista tutkia, miten tilintarkastajat ovat ottaneet huomioon globaalisti vaikuttaneen pandemian vaikutukset ja standardin vaatimukset sekä miten ne ilmenevät tilintarkastuskertomuksessa esitettävissä KAMEissa.

1.1 Tavoitteet ja rajaukset

Tällä tutkielmalla halutaan selvittää minkälaisia vaikutuksia koronapandemialla oli tilintarkastuskertomuksessa esitettäviin tilintarkastuksen kannalta keskeisiin seikkoihin eli KAMEihin (Key Audit Matters), sillä aiheesta ei ole aikaisempaa tutkimusta suomalaisella aineistolla. Oliko jokin tietty toimiala ja / tai tilinpäätösstandardi, joihin pandemia vaikutti erityisesti tai kuvattiinko KAMEja ja niihin tehtyjä tarkastustoimenpiteitä laajemmin. Keskeisillä seikoilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa ISA 701 -standardin mukaisia raportointivaatimuksia listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksessa.

Pandemian alussa koronavirus levisi hyvin helposti, jonka takia monissa maissa otettiin käyttöön liikkumis- ja kokoontumisrajoituksia. Rajoitustoimenpiteet vaikuttivat tilintarkastajien mahdollisuuksiin suorittaa vaadittavia tarkastustoimenpiteitä saadakseen kerättyä tarvittavan määrän sopivaa ja tarkoituksenmukaista tilintarkastusevidenssiä. Esimerkiksi ISA 501 -standardin mukaan tilintarkastajan tulee fyysisesti osallistua vaihtomaisuuden inventointiin, mikä ei rajoitustoimenpiteiden vuoksi ollut mahdollista. Mikäli tilintarkastajan ei ole mahdollista osallistua fyysisesti inventointeihin, tulee suorittaa muita vaihtoehtoisia tarkastustoimenpiteitä. Mikäli tilintarkastaja ei pysty hankkimaan riittävää tilintarkastusevidenssiä, tulee hänen tarvittaessa mukauttaa tilintarkastuskertomusta ISA 705 -standardin mukaisesti.

Pandemian takia muuttuneella toimintaympäristöllä ja rajoitustoimenpiteillä oli väistämättä vaikutusta tarkastettavien yhtiöiden sisäisiin kontroleihin ja toimintatapoihin, mikä tilintarkastajien tuli ottaa huomioon riskiarvioinnissaan. Koronapandemian takia muuttunut toimintaympäristö vaikutti tilintarkastustoimeksiannon riskienarviointiin ja

KAMeihin esimerkiksi siten, että ennen koronapandemiaa ISA 706 mukaisesti tiettyjä seikkoja painottavassa -kappaleessa raportoitava asia muuttuikin päivitetyn riskiarvioinnin jälkeen KAMiksi (Hegazy ja muut, 2022). Pandemianaikaiset rajoitustoimenpiteet aiheuttivat myös käytännön haasteita suoritettaviin tilintarkastustoimenpiteisiin ja suurimmat vaikutukset liittyivät arvionvaraisiin eriin, esimerkiksi myyntisaamisista kirjattavien luottotappioiden määrään, vaihto-omaisuuden kuranttiuteen, mahdolliseen kovenanttien rikkoutumisen vaikutukseen tilinpäätöksessä ja näistä liitetiedoissa esitettäviin tietoihin. (Kaka, 2021).

Kend ja Nguyen (2022) tutkivat koronapandemian vaikutuksia tilintarkastusriskin käsittelyyn ja tehtyihin tilintarkastustoimenpiteisiin ja kuinka laajasti näitä kuvailtiin. Tutkimuksen mukaan Big four -tilintarkastusyhteisöt raportoivat enemmän KAMEina koronan vaikutuksista tilintarkastustoimenpiteisiin kuin pienemmät yhteisöt ja koronan vaikutukset olivat erittäin toimialakohtaisia. (Kend & Nguyen, 2022). Koronapandemian alkaessa KAM-raportointi oli ollut pakollinen muutaman vuoden ajan ja Pajunen ja muiden (2019) mukaan suomalaiset tilintarkastajat olivat sitä mieltä, että KAM-raportoinnin myötä sisäisen valvonnan havainnot oli helpompi huomata ja tarkastustyön kohdistaminen riskisempiin eriin oli tehostunut vaikkakin tutkimuksessa nousi esiin, että KAMit valittiin vasta tilintarkastuksen loppuvaiheessa ja johdon toivomusten perusteella (Pajunen ja muut, 2019).

Tutkielman esikuva-artikkelina on Rainsburyn, Bandaran ja Pereran (2023) uusiseelantilaisella aineistolla tekemä tutkimus, jossa tutkittiin, miten koronapandemia vaikutti raportoitaviin KAMeihin, niiden lukumäärään ja yksityiskohtaisempaan kuvailuun sekä kuinka hyvin tilintarkastajat huomioivat paikallisten sääntelyviranomaisten ohjeistuksia koronan takia huomioon otettavissa seikoissa tilinpäätöstarkastuksessa. Rainsburyn ja muiden (2023) tutkimuksessa käytettiin sisällönanalyysia KAMien luokitteluun ja kuvailevaa analyysia erojen havainnointiin tilinpäätösstandardin, toimialan tai tilintarkastusyhteisön mukaan. Tämän tutkielman tarkoitus on mukailleen toistaa esikuva-artikkelin

tutkimus suomalaisella aineistolla ja tutkia minkälaisia vaikutuksia koronapandemialla oli KAMEihin Helsingin pörssin päälistan yhtiöissä.

Tutkimusaineisto koostuu pörssiyhtiöiden tilinpäätöksistä, sillä niiden tulee laatia tilinpäätöksensä IFRS-standardien mukaan ja tällöin tilintarkastuskertomuksessa tulee tilintarkastajan lausunnossa kuvata tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat. Tämän vuoksi tutkimuksessa on mukana Helsingin pörssin päälistan yhtiöitä tilikausilla 2019–2020. Yhtiölista on haettu Orbis-tietokannasta ja Nasdaq Helsingin internet-sivuilta ja nämä tiedot on täsmäytetty ristiin, jotta voimme varmistua aineiston täydellisyydestä. Tarkasteltavien yhtiöiden tilintarkastuskertomukset on haettu Vuosikertomukset.net -sivustolta tai yhtiöiden omilta internet-sivuilta. Tilintarkastuskertomuksilta on manuaalisesti poimittu yksitellen KAMit, laskettu niistä sanojen lukumäärä ja koodattu mihin tilinpäätösstandardiin se liittyy sekä yhteisön tilintarkastaja ja yhtiön toimiala. Tilastollisena menetelmänä on käytetty kahden riippumattoman otoksen t-testiä.

1.2 Tutkielman rakenne

Tutkielmassa on kuusi päälukua. Ensimmäisessä pääluvussa esitetään johdannon lisäksi tutkielman tavoitteet ja rajaukset sekä tutkielman rakenne. Toisessa pääluvussa esitellään tutkimuksen kannalta tärkein käsite, tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (Key Audit Matters, KAM). Lisäksi toisessa luvussa tarkastellaan ISA-standardien näkökulmasta, mitkä seikat vaikuttavat tilintarkastuksen kannalta keskeisten seikkojen valitsemiseen. Kolmannessa luvussa esitellään sekä pelkästään KAMEihin liittyvät aikaisemmat tutkimukset, että tutkimukset, joissa käsitelty koronapandemian vaikutuksia KAMEihin. Näiden lisäksi kolmannessa luvussa käsitellään Patentti- ja rekisterihallituksen, PRH:n, seurannan tuloksia suomalaisten listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksista. Kolmannessa luvussa esitetään myös tutkimuksen hypoteesit.

Tutkielman neljännessä luvussa kuvaillaan tutkimusmenetelmät ja käytetty aineisto rajauksineen sekä arvioidaan tutkielman reliabiliteettia ja validiteettia. Viidennessä

luvussa esitetään tutkielman tulokset ja tarkastellaan, tukivatko tutkimustulokset esitetyjä hypoteeseja. Tutkielman viimeisessä, kuudennessa luvussa, esitetään koko tutkielman yhteenveto ja johtopäätökset, peilataan saatuja tutkimustuloksia aikaisempiin tutkimustuloksiin sekä annetaan ehdotuksia jatkotutkimuksen aiheista.

2 Tilintarkastus ja COVID-19

Tässä luvussa esitetään tutkielman kannalta keskeiset käsitteet eri lakien, asetusten, sääntöjen, säädösten ja standardien määritelmien mukaan sekä kuvataan tilintarkastajaa ja tilintarkastusta koskevat velvoitteet. Tilintarkastus on yksinkertaistettuna tilinpäätöksen tietojen oikeellisuuden varmentamista. Suoritetusta tilintarkastuksesta annetaan tilintarkastuskertomus, jossa lausutaan antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta ja sen taloudellisesta tuloksesta. Tilintarkastaja voi myös jättää lausunnon antamatta, mikäli ei saada riittävää tilintarkastusevidenssiä ja sen vaikutus on laajalle ulottuva, mutta tilintarkastuskertomus annetaan joka tapauksessa, vaikka lausunto jätettäisiin antamatta. Tilintarkastuksen suorittamista ja tilintarkastajaa koskevia vaatimuksia kuvataan tarkemmin luvuissa 2.1 ja 2.2. Luvuissa 2.3 ja 2.4 kuvataan ISA-standardien näkökulmasta tilintarkastukseen liittyvien riskien arvioimista ja tunnistamista sekä toimenpiteitä, joilla näihin riskeihin vastataan sekä niiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja lisäksi tarkastellaan olennaisuuden käsitettä tilintarkastuksessa.

Kansainväliset tilintarkastusalan standardit määrittelevät tilinpäätöksen seuraavalla tavalla:

Tilinpäätös – Jäsennetyksi esitetty mennyttä aikaa koskeva taloudellinen informaatio – sisältäen kaikki tilinpäätöksessä esitettävät tiedot – joka on tarkoitettu välittämään tietoa yhteisön taloudellisista voimavaroista ja velvoitteista tietyssä ajankohtana tai niiden muutoksista tietyn ajanjakson kuluessa jonkin tilinpäätösnormiston mukaisesti. (ISA 200:13).

Tilinpäätöksen laatimista ja esittämistapaa koskevia vaatimuksia ja velvoitteita tulee muun muassa eri laeista, asetuksista ja standardeista. Kirjanpitolain (1997/1336) 7a 2 §:n mukaan listayhtiöiden on pakollista laatia tilinpäätöksensä kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja (IFRS) noudattaen (KPL 7a:2). Listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksiin sovelletaan ISA 701 -standardia, jonka mukaan tilintarkastuskertomuksessa tulee viestiä tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (ISA 701:5).

2.1 Tilintarkastajaa koskevat velvoitteet

Tilintarkastuslain (1141/2015) 1 luvun 2 § 1–4 momenttien määritelmän mukaan tilintarkastaja on luonnollinen henkilö, jolla on hyväksyty HT-, KHT- tai JHT-tutkinto. Tilintarkastaja on suojattu ammattinimike ja sitä saa käyttää vain luonnollinen henkilö, joka on hyväksytysti suorittanut yhden tai useamman edellä mainituista tutkinnoista (TTL 6:6). Tilintarkastusyhteisöllä tarkoitetaan tilintarkastuslain mukaan osakeyhtiötä, osuuskuntaa, kommandiittiyhtiötä tai avointa yhtiötä, joka harjoittaa tilintarkastustoimintaa ja lisäksi se täyttää lain vaatimat tilintarkastusyhteisön hyväksymisedellytykset (TTL 6:5).

IFAC (The International Federation of Accountants), Kansainvälinen Tilintarkastajaliitto, on perustettu vuonna 1977 kehittämään tilintarkastusalan standardeja ja tilintarkastajien ammattikuntaa maailmanlaajuisesti. IFAC:n yhteydessä riippumattomana ja itsenäisenä toimielimenä toimii IESBA (International Ethics Standards Board for Accountants), mikä laatii tilintarkastajan eettiset säännöt, jotka sisältävät tilintarkastajien työssä noudatettavat peruseriaatteet (IESBA, 2022, s. 2–3; 21). Tilintarkastajan tulee olla riippumaton ja kansainväliset riippumattomuusstandardit määrittelevät, että riippumattomuuteen kuuluu mielen riippumattomuus ja näkyvä riippumattomuus (IESBA, 2022, s. 124). Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja pystyy kaikissa tilanteissa säilyttämään ammatillisen skeptisyyden ja objektiivisuuden sekä hänen tulee toimia rehellisesti. Näkyvällä riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja välttää sellaisia merkittäviä toimia, jotta edellä mainitut rehellisyys, objektiivisuus ja ammatillinen skeptisyys eivät vaarannu niin, että kolmas osapuoli, joka on asiaan perehtynyt, voisi päätellä näin tapahtuneen. (IESBA, 2022, s. 124).

ISA 200 -standardi käsittelee riippumattoman tilintarkastajan yleisiä tavoitteita ja tilintarkastuksen suorittamista ISA-standardien mukaisesti. Standardissa käsitellään tavoitteita niin tilintarkastajan kuin tilintarkastuksen vaatimusten näkökulmasta. Lisäksi standardissa määritellään ISA-standardeissa käytettävät termit. (IAASB, 2022, s. 86–92.) Koska tilintarkastuksessa ei ole mahdollista resurssien ja kustannusten vuoksi hankkia

100 prosenttista varmuutta siitä, että tilinpäätös on täysin oikein, tulee tilintarkastajan hankkia kohtuullinen varmuus eli korkea varmuustaso siitä, että tilinpäätöksessä ei ole olennaista virheestä tai väärinkäytöksestä johtuvaa virheellisyyttä. Kohtuullisen varmuuden määrittämiseen tilintarkastaja käyttää ammatillista harkintaa ja ammatillista skeptisyyttä. (Tomperi, 2018, s. 11).

2.2 Tilintarkastusta koskevat velvoitteet

Tilintarkastuksen tavoitteena on saavuttaa kohtuullinen varmuus siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaista virheestä tai väärinkäytöksestä johtuvaa virheellisyyttä ja tämän vuoksi tilintarkastukseen sisältyy aina riskejä. Tilintarkastuksen tavoitteena on lisätä tilinpäätöksen käyttäjien luottamusta tilinpäätöksen laativaan yhteisön antamaan informaatioon. Tavoitteen saavuttamiseksi, tilintarkastajan tulee tilintarkastusta suorittaessaan hankkia riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä, jotta hän saavuttaa riittävän varmuuden, että tilinpäätös ei sisällä olennaista virheellisyyttä. Tilintarkastuksen loppuraporttina annetaan tilintarkastuskertomus, jossa tilintarkastaja lausuu, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yhteisön taloudellisesta asemasta (ISA 200, kappale 11).

Tilintarkastus tulee suorittaa hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Hyvälle tilintarkastustavalle ei ole suoraa määritelmää, mutta esimerkiksi Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) mukaan hyvän tilintarkastustavan määritelmän pohjana on muun muassa tarkoituksen mukaisten lakien, viranomaisten päätösten ja tilintarkastuksen standardien noudattaminen sekä kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n eettisten sääntöjen mukaan toimiminen (Patentti- ja rekisterihallitus 2019). Tilintarkastuslain 4 luvun 3 §:n mukaan tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa, mutta sitä ei määritellä tarkemmin (TTL 4:3). Suomen Tilintarkastajat ovat koonneet yhteenvedon hyvän tilintarkastuksen lähteistä, jotka ovat yhteneväiset PRH:n hyvän tilintarkastustavan määritelmän kanssa (Suomen Tilintarkastajat ry n.d.).

2.2.1 Tilintarkastusriskit

Tilintarkastus on riskiperusteista ja tilintarkastusriskinä pidetään, että tilintarkastaja ei huomaa tilinpäätöksen olennaista virheellisyyttä ja antaa epäasianmukaisen tilintarkastuskertomuksen. Kansainvälisten tilintarkastusalan standardien mukaan muita riskejä ovat havaitsemisriski ja olennaisen virheellisyyden riski, joka jakautuu edelleen kontrolliriskiin ja ominaisriskiin. (ISA 200.13). Uudistettu ISA 315 -standardi määrittelee, miten tilintarkastajan tulee riskienarviointitoimenpiteet osa-alueittain suunnitella ja suorittaa (ISA 315.13). ISA 330 puolestaan määrittelee, minkälaisia tilintarkastustoimenpiteitä tulee kannanottotasolla suorittaa, jotta olennaisen virheellisyyden riski saadaan madallettua hyväksyttävälle tasolle ja tilinpäätöksessä ei ole olennaista virheellisyyttä (ISA 330.6).

Havaitsemisriskiksi ISA 200 mukaan määritellään sellainen riski, joka yksin tai yhdessä muiden virheellisyyksien kanssa olisi olennainen ja jää havaitsematta, huolimatta tilintarkastajan tilintarkastusriskin alentamiseksi suorittamista toimenpiteistä. Olennaisen virheellisyyden riskillä tarkoitetaan sitä, että tilinpäätös on jo ennen tilintarkastusta virheellinen joko ominaisriskistä tai kontrolliriskistä johtuen. Kontrolliriski nimensä mukaisesti tarkoittaa sitä, että yhteisön käytössä olevat kontrollit eivät estä, havaitse ja tarvittaessa korjaa olennaista virheellisyyttä ajoissa ja ominaisriskissä kannanottotasolla joko tilin saldo, sen luokittelu oikeaan tilinpäätöserään tai tilinpäätöksessä esitettävä tieto on olennaisesti virheellinen joko yksin tai yhdessä muiden virheellisyyksien kanssa. (ISA 200.13).

2.2.2 Olennaisuus (ISA 320)

Olennaisuus on aina rahamääräinen arvo, joka tilintarkastukselle asetetaan suunnittelu-toimenpiteiden yhteydessä ja tarvittaessa päivitetään tarkastuksen edetessä. Olennaisuuden määrittäminen edellyttää tilintarkastajalta ammatillista harkintaa niin vertailukohteen, kuin sovellettavan prosenttiosuuden osalta. Vertailukohteenä olennaisuuden määrittämiselle voi olla esimerkiksi liikevaihto, kokonaiskulut, voitto ennen veroja, varat,

velat tai oma pääoma. Tarkastettavan yhteisön luonne, toimiala, omistusrakenne ja se, miten sen rahoitus on järjestetty, vaikuttavat olennaisuuden määrittämiseen. (ISA 320.).

ISA 320 mukaan tilinpäätökselle tulee asettaa kokonaisolennaisuus, tarkastustyössä käytettävä olennaisuus, joita voi olla useampi ja tarkastusolennaisuuden tulee olla kokonaisolennaisuutta pienempi sekä tarvittaessa oma olennaisuustaso tietyille tilien saldoille, liiketapahtumien lajeille ja tilinpäätöksessä esitettävillä tiedoilla. Olennaisuuden määrittämisellä tilintarkastaja vastaa tilintarkastusriskien, että tilinpäätös olisi olennaisesti virheellinen ja tämän takia siitä annettaisiin epäasianmukainen lausunto tilintarkastuskertomuksessa. (ISA 320).

2.2.3 Tilintarkastuskertomus (ISA 700)

Tilintarkastuskertomus, jonka muoto- ja sisältövaatimukset ISA 700 -standardi määrittää hyvin tarkasti, on aina kirjallinen ja ainoa dokumentti, joka tilinpäätöksen käyttäjille jää suoritettua tilintarkastuksesta (ISA 700). ISA-standardien mukaan tilinpäätösnormisto voi olla joko ”oikean ja riittävän kuvan antamiseen perustuva normisto” tai ”säädösten ja määräysten noudattamiseen perustuva normisto” (ISA 200.13). Suomalainen kirjanpitolaki asetuksineen ja IFRS-standardit ovat ”oikean ja riittävän kuvan antamiseen perustuva normisto” (KPL; ISA 200.A7). Tilintarkastajan antama lausunto voi olla joko vakioimuotoinen lausunto eli niin sanottu ”puhdas” lausunto tai mukautettu lausunto, mikä tarkoittaa varauman sisältävää lausuntoa, kielteistä lausuntoa tai lausunnon antamatta jättämistä (ISA 700; 705). Listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksessa tulee lisäksi olla määritelmä tai kuvaus olennaisuudesta, kertoa tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat ja tilintarkastustoimeksiantoa koskevat tiedot (ISA 700).

Listatulla yhtiöllä tarkoitetaan tässä tutkielmassa osakeyhtiölain 1 luvun 10 §:n mukaista määritelmää, jonka mukaan pörssiyhtiö on sellainen osakeyhtiö, jonka osake on kaupankäynnin kohteena säännellyllä markkinalla (OYL 1:10). Pörssiyhtiöiden on tullut soveltaa vuodesta 2005 lähtien laadittaviin konsernitilinpäätöksiin IFRS-standardeja EY:n

asetuksen N:o 1606/2002 4. artiklan mukaan. Asetuksen tavoitteena oli listayhtiöiden tilinpäätöstietojen vertailtavuuden ja läpinäkyvyyden parantaminen ja pääoman vapaan liikkuvuuden vahvistaminen EU:n sisämarkkinoilla. Asetus lähtee myös siitä, että tulevaisuudessa olisi maailmanlaajuisesti käytössä yksi tilinpäätösstandardien muodostama kokonaisuus. (Neuvoston asetus (EY) 1606/2002 art. 4). EY:n asetuksessa N:o 537/2014, mikä on voimassa 17.6.2016 alkaen, 10 artiklassa määrätään, mitä informaatiota listayhtiön tilintarkastuskertomuksessa tulee lisäksi esittää. EY:n asetuksen mukaan tilintarkastuslausunnossa on kerrottava tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat sekä näiden osalta kuvattava merkittävimmät olennaisen virheellisyyden riskit, yhteenveto toimenpiteistä, jotka vastaavat näihin riskeihin sekä riskeihin liittyvät mahdolliset keskeiset havainnot. (Neuvoston asetus (EY) 537/2014 art. 10).

2.3 Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (ISA 701)

EY:n asetuksen 537/2014 mukaan tilintarkastajan lausunnossa tulee kuvata tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (key audit matters (KAM)). ISA 701 mukaan keskeisten seikkojen viestimisellä parannetaan suoritettujen tilintarkastusten läpinäkyvyyttä kiinnittämällä tilinpäätöksen käyttäjien huomio sellaisiin tilinpäätöksen kohtiin, joilla on ollut eniten merkitystä tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaan. Keskeisen seikan kuvauksessa tulee perustella, miksi se on merkittävä tilintarkastuksen kannalta ja kuinka sitä on tilintarkastuksessa käsitelty (kuva 1.).

Myyntituottojen tuloutus (konsernitilinpäätöksen laadintaperiaatteiden kohta ”Tuloutusperiaatteet ja liitetieto 1)

Marimekko-konsernin myyntituotot koostuvat vaatteiden, laukkujen, asusteiden ja kodintavaroiden tukku- ja vähittäismyynnistä sekä lisenssituotoista. Konsernin liikevaihto, 123,6 miljoonaa euroa, on tilinpäätöksen kannalta merkittävä erä johtuen eri tulovirtojen kautta tulevien myyntitapahtumien suuresta määrästä sekä asiakkaiden kanssa sovitusta erilaisista sopimuksista ja ehdoista.

Tukkumyynnissä käytetään useita erilaisia asiakaskohtaisia toimitusehtoja ja mahdollisia palautusehtoja, jotka määrittävät, milloin määräysvalta myydyistä tuotteista siirtyy asiakkaalle. Vähittäismyynti koostuu pääsääntöisesti pienistä käteisellä tai maksukortilla suoritettavista myyntitapahtumista ja tuloutus tapahtuu tavaran myyntihetkellä. Lisenssituotot tuloutetaan lisenssisopimusten ehtojen mukaisesti.

Myyntitapahtumien suuresta määrästä sekä virheellisen tulotushetken riskistä johtuen liikevaihdon tuloutus on ollut tilintarkastuksen kannalta keskeinen seikka.

Liikevaihdon eri tulovirtojen tarkastuksessa olemme testanneet myyntiin liittyviä avainkontroleja ja tehneet aineistotarkastusta hyödyntäen muun muassa data-analyyssejä.

- Olemme muodostaneet käsityksen eri tulovirtojen kirjausperiaatteista ja käytännöistä sekä arvioineet tuloutusperiaatteita suhteessa sovellettaviin IFRS -standardeihin.
- Olemme testanneet data-analyysien avulla myyntituottoja, myönnettyjä alennuksia, kampanja-alennuksia ja katteita sekä tukkuetta vähittäismyynnissä.
- Tukkumyynnin osalta olemme tarkastaneet otoksen tilikauden aikaisista tapahtumista vertaamalla niitä laskuihin, sopimuksiin, toimitusasiakirjoihin ja saatuihin maksusuorituksiin.
- Vähittäismyynnin osalta myymälätarkastuksissa olemme keräittäneet valittujen myymälöiden myyntirutiineja sekä kassa- ja maksukorttisuoritusten täsmäytyksiä.
- Myynnin jaksottamista oikealle tilikaudelle olemme tarkastaneet vertaamalla myyntitapahtumia, -laskuja sekä niiden toimitus- ja palautusehtoja tulotushetken sekä tarkastamalla mahdollisia palautusvarauksia ja otoksen vuoden 2021 alun hyvityslaskuja.
- Valittujen myyntisaamisten osalta olemme täsmäyttäneet saatavan määrän vastapuolten vahvistamiin saldoihiin.
- Lisenssituottojen osalta olemme käyneet läpi merkittävimmät lisenssisopimukset ja niiden tulouttamisen kirjanpitoon sopimusten ehtojen mukaisesti.

Kuva 1. Keskeisten seikkojen kuvaus tilintarkastuskertomuksessa (Marimekko 2020).

Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat tulee valita hallintoelinten kanssa kommunikoiduista seikoista. ISA 260 -standardi liitteineen käsittelee tilintarkastajan kommunikointia hallintoelinten kanssa. Standardi määrittelee hallintoelimeksi henkilön tai organisaation, joka vastaa yhteisön strategisen ohjaamisen ja taloudellisen raportoinnin prosessin valvonnasta (ISA 260:10a). Pörssiyhtiöissä tarkastusvaliokunta on yleisimmin tällainen hallintoelin, jonka kanssa tilintarkastaja kommunikoi. ISA 260 -standardin mukaiset kommunikoidtavat asiat ovat:

1. Tilintarkastajan velvollisuudet tilintarkastuksessa.
2. Tilintarkastuksen ajoitus ja laajuus.
3. Tilintarkastuksessa tehdyt merkittävät havainnot.
4. Tilintarkastajan riippumattomuus. (ISA 260: 14–17).

Minutti-Mezan (2021) mukaan kohdat 2 ja 3 ovat selkeimmät osa-alueet, joista tilintarkastaja hallintoelinten kanssa keskustelelee sen taloudelliseen raportointiin liittyen.

Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat perustuvat tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan ja ne valitaan tilinpäätöksen alueilta,

1. joissa on arvioitu olennaisen virheellisuuden riskin olevan suurempi,
2. jotka sisältävät merkittävää johdon harkintaa ja siten arvionvaraisuutta sekä
3. tilintarkastukseen vaikuttaneista merkittävistä liiketoimista tai tapahtumista tilikauden aikana.

Tilintarkastuksen kannalta keskeisten seikkojen viestimisellä halutaan kiinnittää tilinpäätöksen käyttäjän huomio näihin tilintarkastajan ammatillisen harkinnan perusteella valittuihin seikkoihin eikä ne korvaa tilinpäätöksessä esitettäviä tietoja, raportoimista toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä epävarmuudesta ja mukautetun lausunnon antamista. Tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista viestiminen on osa tilintarkastuskertomusta eikä erillinen lausunto. Toiminnan jatkuvuuteen liittyvää olennainen epävarmuus tai lausunnon mukauttaminen, ovat jo luonteensa perusteella keskeisiä seikkoja, mutta näitä ei tule kuvata tilintarkastuksen kannalta keskeisissä seikoissa, vaan siinä viitataan tilintarkastuskertomuksen niihin osioihin, joissa toiminnan jatkuvuuteen liittyvää epävarmuutta ja lausunnon mukauttamista kuvataan tai perustellaan. Edellä olevista seikoista raportoidaan tilintarkastuskertomuksessa ISA-standardien mukaan. Tilintarkastaja voi tulla myös sellaiseen johtopäätökseen, että tilintarkastuksen kannalta ei ole ollut viestittäviä keskeisiä seikkoja, jolloin tämä tulee mainita tilintarkastuskertomuksen ”Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat” -osiossa.

2.4 COVID-19

Ensimmäiset koronavirustartunnat raportoitiin Kiinassa, Wuhanin kaupungissa joulukuussa 2019. Viruksen alkulähteeksi paikallistettiin kaupungissa sijaitseva tori, jossa myytiin tuoreita mereneläviä. (WHO 1). Vuoden 2020 tammikuun puolessavälissä raportoitiin ensimmäiset koronavirukseen liittyvät kuolemantapaukset Kiinassa sekä ensimmäiset laboratoriotestein varmistetut koronavirusrapaukset Kiinan ulkopuolella, Thaimaassa ja Japanissa. Euroopassa ensimmäiset varmistetut koronavirustartunnat raportoitiin tammikuun lopussa. 11.3.2020 WHO julisti koronavirusepidemian pandemiaksi. (WHO

2). Yleisimmin koronavirus aiheutti erilaisia hengitystieinfektioita ja vakavimmillaan sairaalahoitoa vaativia keuhko-oireita sekä kuolemantapauksia (Terveyskirjasto).

2.4.1 Koronapandemian vaikutuksia talouteen

Koronaviruksen nopean ja aluksi hallitsemattomankin leviämisen takia asetettiin useita erilaisia rajoitustoimenpiteitä, joilla oli tarkoitus estää terveydenhuollon ylikuormittamista ja resursoida enemmän henkilökuntaa testaukseen ja jäljittämiseen sekä vähentää koronasta johtuvia kuolemantapauksia ja antaa aikaa rokotteen kehittämiseen (Brodeur ja muut, 2021; Kaplan ja muut, 2020; Thunström ja muut, 2020). Kouluja ja ravitsemusliikkeitä suljettiin, joukkokokoonnotukset olivat kiellettyjä, matkustaminen maiden välillä oli käytännössä mahdotonta rajauskujen takia ja esimerkiksi Suomessa valmiuslaki otettiin käyttöön, mikä mahdollisti liikkumisrajoitusten asettamisen, mikä otettiin käyttöön Uudenmaan maakunnan alueella maaliskuussa 2020. Anthony Faucin New York Timesille antaman haastattelun mukaan ilman rajoitustoimenpiteitä koronaan olisi kuollut Yhdysvalloissa jopa 2 miljoona henkeä enemmän (Kaplan ja muut, 2022).

Rajoitustoimenpiteillä oli mikro- ja makrotaloudellisia vaikutuksia sekä taloudellisten vaikutusten lisäksi sosiaalisia vaikutuksia, joiden arvoa on vaikea rahassa mitata. Maailmanpankki ja OECD ennustivat, että koronan vaikutuksesta maailman bruttokansantuote tulisi laskemaan hieman yli viidestä prosentista lähes kahdeksaan prosenttiin. Lisäksi rajoitustoimenpiteillä oli vaikutuksia rahoitus- ja työmarkkinoihin ja toimitusketjuihin. Rajoitustoimenpiteiden ja koronan aiheuttaman epävarmuuden takia kuluttajien luottamus heikentyi, mikä heijastui lähes suoraan säästämisen lisääntymisenä ja kuluttamisen vähentymisenä. Kuluttajien heikentyneen luottamuksen lisäksi rajoitusten vuoksi tehtaita saatettiin kokonaan pysäyttää tai tuotantoa vähentää, jonka vuoksi henkilöstöä lomautettiin tai irtisanottiin ja tuotannon haasteet vaikuttivat suoraan yritysten toimintaedellytyksiin ja sen myötä niiden taloudelliseen suoriutumiseen. Toisaalta verkko-ostamisen määrä lisääntyi huomattavasti ja terveydenhuolto- ja lääkekehityksen kysyntä kasvoi

merkittävästi, joten koronaan liittyvät taloudelliset vaikutukset olivat toimialakohtaisia. (Brodeur ja muut, 2021; Kaplan ja muut, 2020; Thunström ja muut, 2020).

Suomen Pankin vuoden 2020 vuosikertomuksen mukaan Suomen talous supistui jyrkästi keväällä 2020 ja joulukuun ennusteen mukaan taantuma jäisi euroalueeseen verrattuna pienemmäksi. Ennusteeseen liittyi huomattavaa epävarmuutta, sillä pandemian hallintaan, rokotteiden saatavuuteen, jakeluun ja tehoon ei ollut siinä vaiheessa vielä vastauksia. Suomen Pankin silloisen näkemyksen mukaan koronapandemia ohjaa vahvasti Suomen talouden kehitystä ja talouden toipumiseen vaadittavaa aikaa. (Suomen Pankki, 2021).

Tilastokeskuksen mukaan osa toimialoista hyötyi koronapandemiasta ja osa kärsi sen vaikutuksista. Kärsijöitä olivat palvelualat, joista erityisesti ravintola- ja hotelliala, johtuen sulkutoimista ja matkustusrajoituksista. Hyötyjien joukossa olivat peli- ja ohjelmistoala sekä kaupan aloista kodintekniikan, rautakaupan ja puutarha-alan liikkeet. (Tilastokeskus). Nasdaq Helsingin eli Helsingin pörssin päälistalla on listattuna noin 130 yritystä, joiden toimialat jakautuvat pörssin listauksen mukaan seuraavasti: energia, perusteollisuus, teollisuustuotteet ja -palvelut, peruskulutustuotteet, kulutushyödykkeet, terveydenhuolto, tietoliikennepalvelut, yleishyödylliset palvelut, rahoituspalvelut, teknologia ja kiinteistöt. Peli- ja ohjelmistoalan yhtiöt ovat luokiteltu tietoliikennepalvelu tai teknologia tai kulutushyödykkeet -kategorioiden alle ja kaupan alan yhtiöt kulutushyödykkeiden alle. (Nasdaq). Tilastokeskuksen toimialaluokittelu eroaa Nasdaq Helsingin luokittelusta.

2.4.2 Covid-19 ja taloudellinen raportointi

Koronapandemialla oli myös suoria vaikutuksia taloudelliseen raportointiin, sillä tilinpäätökset jouduttiin laatimaan täysin muuttuneessa ympäristössä. Rajoitustoimenpiteiden takia työntekijät siirtyivät koteihinsa etätöihin, mikä saattoi heikentää yrityksen sisäistä valvontaa ja sen kontrolleja. Joillakin toimialoilla liiketoiminta siirtyi kivijalkamyymälöistä

verkkoon ja verkkomyynnin volyymin yllättävä kasvu transaktiotasolla, johon yritykset eivät järjestelmässään olleet varautuneet, altistivat virheille ja mahdollisesti väärinkäytöksille. Edellä mainitut yllättävät tilanteet, lisäsivät olennaisen virheellisuuden riskiä tilinpäätöksissä. (Şengül Çelikay, 2022).

Suomessa yhtiöiden tilikausi on pääsääntöisesti kalenterivuosi ja listayhtiöiden tilintarkastuskertomukset annetaan pääsääntöisesti vuoden ensimmäisen kvartaalin aikana, joten keväällä 2020 suoritettuihin tilikauden 2019 tilintarkastuksiin koronapandemia ei vielä ehtinyt vaikuttamaan, muuta kuin tilikauden jälkeisenä tapahtumana. Seuraavan kevään tarkastuksiin ja tilinpäätösten sisältöön pandemialla olikin huomattavia vaikutuksia, jotka tilinpäätösten laatijoiden ja tilintarkastajien tuli ottaa huomioon. Usean maan tilintarkastajien edunvalvonta- ja etujärjestöt antoivat kansallisia suosituksia tilintarkastajille tilintarkastusten suorittamiseen muuttuneissa olosuhteissa sekä mihin seikkoihin olisi hyvä kiinnittää huomiota.

Suomen tilintarkastajat ry., joka on suomalaisten tilintarkastajien edunvalvontajärjestö, laati tilintarkastajille ohjeistuksia ja antoi tilinpäätöksen laatijoille vinkejä koronan vuoksi huomioon otettavista seikoista ja sen vaikutuksista tilinpäätöksiin. Vuoden 2020 huhtikuun alussa annetun ohjeistuksen mukaan tilintarkastajan olisi hyvä kiinnittää huomiota toiminnan jatkuvuuteen ja että tilinpäätös on tältä osin laadittu asianmukaisen laadintaperiaatteen mukaan (Suomen Tilintarkastajat ry 2020a). Marraskuussa 2020 julkaistussa tilinpäätöksen laatijoille annetuissa vinkeissä korostettiin edelleen toiminnan jatkuvuuden arviointia ja siinä erityisesti johdon käyttämien arvioiden huomioimista ja siihen liittyen oman pääoman riittävyyden seuranta ja taloudellisen tilanteen aktiivista seuraamista. Edellä olevien lisäksi suosituksen mukaan tulisi huomiota kiinnittää omaisuuserien arvostukseen, velkaerien esittämiseen ja niiden luokittelun oikeellisuuteen (lyhyt- tai pitkäaikainen) ja maksukyvyn huomioonottamiseen varojen jaon yhteydessä. Suomen Tilintarkastajat painottivat myös vinkeissään, että tilinpäätöksen on annettava oikea ja riittävä kuva ja liitetiedoissa tulee antaa riittävät tiedot koronan vaikutuksista yhtiön tilinpäätökseen sekä varojen jaossa tulee ottaa huomioon mahdolliset saadut avustukset

ja varojen jaon tulee perustua viimeksi vahvistettuun tilinpäätökseen. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2020b).

Suomen tilintarkastajien suositukset olivat melko yhteneväiset ESMA:n, Euroopan arvopaperimarkkinaviranomaisen, ilmoittamiin tilinpäätösten valvonnan painopistealueisiin. ESMA julkisti julkisessa kannanotossaan vuoden 2020 tilinpäätösten valvonnan painopistealueet, jotka liittyivät seuraavien standardien soveltamiseen:

1. IAS 1, tilinpäätöksen esittäminen ja siinä erityisesti toiminnan jatkuvuus,
2. IAS 36, omaisuuserän arvonalentuminen (käyttöomaisuus, liikearvo, sijoitukset),
3. IFRS 9, rahoitusinstrumentit ja
4. IFRS 16, vuokrasopimukset.

ESMA perusteli painopistealueiden valintaa sillä, että koronan laajan levinneisyyden vuoksi sillä oli vaikutusta useisiin tilinpäätöksen osa-alueisiin. (ESMA, 2020).

IAS 1 -standardi, tilinpäätöksen esittäminen, määrittelee, että yhteisön on annettava tilinpäätöksen liitetiedoissa tiedot sellaisten arvionvaraisten erien luonteesta ja kirjanpitoarvoista raportointikauden lopussa, jotka sisältävät subjektiivisimpia ja monimutkaisia harkintaan perustuvia ratkaisuja johdolta. IAS 1 -standardin mukaan johdon tulee myös raportoida sellaisista tulevaisuuden oletamiin liittyvistä epävarmuustekijöistä, joihin sisältyy merkittävää riskiä siitä, että yhtiön varojen ja velkojen kirjanpitoarvot muuttuisivat olennaisesti. Tiedot tulee esittää selkeästi, mukaan lukien miten oletukset ovat muuttuneet aikaisempaan verrattuna, jotta tilinpäätöksen käyttäjä ymmärtää johdon tekemät ratkaisut. Toiminnan jatkuvuuteen liittyviä epävarmuustekijöitä tulee kuvata liitetiedoissa. (PwC, 2020; IASB, 2023).

IAS 36 -standardissa, omaisuuserien arvonalentuminen, vaatimuksena on, että liikearvon ja rajoittamattomien aineettomien hyödykkeiden (hyödykkeet, joista ei tehdä pois-toja) arvonalentumistestaus suoritetaan vuosittain ja lisäksi raportointikauden lopussa tulee vielä erikseen arvioida, onko viitteitä yhtiön omaisuuserien arvonalentumisesta. Muiden kuin edellä mainittujen omaisuuserien osalta, arvonalentumistestaus tulee

suorittaa, mikäli havaitaan viitteitä mahdollisesta arvonalentumisesta, muutoin testausta ei tarvitse suorittaa. Arvonalentumistestauksessa omaisuuserän käypää arvoa tai käyttöarvoa verrataan kirjanpitoarvoon ja mikäli kirjanpitoarvo on suurempi kuin käypä arvo tai käyttöarvo, tulee erästä kirjata arvonalentuminen valitun laadintaperiaatteen mukaisesti joko suoraan tulosvaikutteisesti tai laajan tuloksen kautta oman pääomaan käyvän arvon rahastoon, josta se puretaan tulosvaikutteiseksi arvonalennuksen realisoiduessa esimerkiksi myynnin tai romutuksen yhteydessä. Arvonalentumistestausta varten tehtävien tulevien rahavirtojen ennustaminen ja budjetointi sisältää useita johdon tekemiä arvioita, joihin vaikuttavat niin yhteisön sisältä saatavat tiedot kuin myös ulkopuoliset tekijät. (PwC, 2020; IASB, 2023).

IFRS 9, rahoitusinstrumentit, ja **IFRS 16**, vuokrasopimukset, -standardeihin lukeutuvat tilinpäätöserät ja näiden arvostaminen tilinpäätökseen sisältävät useita elementtejä, jotka vaativat johdon arvioita ja harkintaa. IFRS 9 -standardin mukaisten rahoitusvarojen arvonalentumistarvetta voidaan tarkastella pääasiassa joko yleisen lähestymistavan tai yksinkertaistetun menettelyn mukaisesti. Yleinen lähestymistapa, jota pääasiassa pankit käyttävät, luottotappioiden määrä kirjataan odotettavissa olevien luottotappiomallin (ECL, Expected Credit Losses) mukaisesti joko seuraavalta 12 kuukaudelta tai rahoitusinstrumentin koko eliniän ajalta. Yksinkertaistetussa mallissa luottotappioiden määrää voidaan arvioida historiatietojen ja arviointihetken erääntyneiden saamisten pohjalta tehtyjen olettamien kautta. Arvonalentumiset kirjataan joko suoraan tulosvaikutteisesti tai laajan tuloksen kautta, riippuen siitä, miten rahoitusvarat on luokiteltu alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä. Suoraan tulosvaikutteisesti kirjataan jaksotettuun hankintamenuon luokitellut ja käypään arvoon tulosvaikutteisesti luokitellut rahoitusvarat ja laajan tuloksen kautta kirjataan luottotappiot, jotka luokiteltu alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta kirjattavaksi. Huomionarvoista on se, että vaikka saamiset todennäköisesti maksettaisiin tulevaisuudessa, tulee näistä kirjata luottotappio koko määrältään, sillä rahan aika-arvoa ei oteta huomioon luottotappioiden määrän laskennassa. Velallisen tulee myös arvioida rahoitusvelkojen

ehtojen muutosten vaikutuksia tilinpäätökseensä ja näistä esitettäviin tietoihin liitetiedoissa. (PwC, 2020; IASB, 2023).

IFRS 16 -standardin mukaisesti vuokrasopimuksen kesto vastaa ei-purettavissa olevaa vuokra-aikaa (määräaikainen vuokrasopimus), joka sisältää mahdolliset jatko- ja päättämisoptioiden ajanjaksot, mikäli on kohtuullisen varmaa, että vuokralle ottaja joko käyttää jatkamisoption tai ei käytä päättämisoptiota ja tämä arvioidaan sopimuksen alkaessa. Sopimuksen alkaessa vuokralle ottaja kirjaa käyttöoikeusomaisuuserän ja vuokrasopimusvelan maksamattomien vuokrien nykyarvoon, jossa diskonttokorkona käytetään sopimuksen sisäistä korkokantaa tai mikäli tätä ei ole helposti saatavissa, käytetään lisäluoton korkoa. Vuokralle antaja kirjaa sopimukseen liittyvät erät valitun luokittelun mukaisesti. Vuokralle antajan sopimukset voidaan luokitella joko rahoitusleasingsopimukseksi tai operatiiviseksi sopimukseksi riippuen sopimukselle ominaisten riskien ja etujen siirtymisestä. Standardin mukaan vuokrasopimusvelka ja saaminen tulee arvostaa uudelleen esimerkiksi vuokra-ajan muuttuessa ja indeksitarkastuksen yhteydessä. Standardissa on määritetty mitä diskonttokorkoa tulee käyttää uudelleen arvostuksen yhteydessä ja koron muutoksella saattaa olla olennaista vaikutusta velan tai saatavan määrään. Koronapandemia saattoi myös vaikuttaa johdon arvioihin optioiden käyttämisestä, mikä vaikuttaa suoraan vuokra-ajan kestoön sekä pandemian aikana vuokranantajat antoivat helpotuksia vuokranmaksuihin ja tällöin myös vuokrasopimusvelka olisi tullut arvostaa uudelleen. IFRS 16 -standardiin julkaistiin käytännön helpotus ja sen mukaan pandemian takia annettuja vuokranmaksuhelpotuksia ei tarvinnut käsitellä vuokrasopimuksen muutoksena, jolloin velkaa ei tarvinnut arvostaa uudelleen. Tilinpäätöksen liitetiedoissa tuli kertoa, mikäli kyseistä helpotusta oli käytetty. (PwC, 2020; Halonen ja muut, 2021 s. 391–401; IASB, 2023).

Patentti- ja rekisterihallitus (PRH), joka kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalaan, vastaa Suomessa tilintarkastusvalvonnasta. Tilintarkastusvalvontaan kuuluu tilintarkastajatutkintojen järjestäminen, tilintarkastajien hyväksyntä ja valvonta sekä tilintarkastusten laadunvalvonta. Tilintarkastusvalvonta on kerännyt yhteenvetoa

tilintarkastuskertomuksissa raportoiduista keskeisistä seikoista Helsingin pörssin päälistalle listatuista yhtiöistä vuodesta 2016 alkaen. Suomessa pörssiyhtiöiden päävastuulliseksi tilintarkastajaksi on valittu yli 90 prosenttisesti jokin Big 4 -yhteisö. Seurannan mukaan vuosina 2018–2021 yleisimmin suomalaisissa listayhtiöissä raportoitiin 2 tai 3 tilintarkastuksen kannalta keskeistä seikkaa (taulukko 1.), joista yleisimmät liittyivät liikevaihdon tuloutukseen (IFRS 15), liikearvon ja aineettomien hyödykkeiden arvostukseen (IAS 36) tai vaihto-omaisuuteen (IAS 2). (PRH, 2021–2022).

Taulukko 1. Yhteenveto PRH:n keräämistä keskeisistä seikoista (PRH, 2021–2022).

Vuosi	KAMien lukumäärä					Yhtiöitä yhteensä	Raportoituja KAMEja yhteensä	Keskiarvo
	1	2	3	4	5			
2018	8	47	44	23	5	127	351	2,76
2019	10	43	47	19	4	123	333	2,71
2020	10	53	38	19	3	123	321	2,61
2021	12	60	39	16	2	129	323	2,50
yhteensä	40	203	168	77	14	502	1328	2,65

Tilinpäätökseen sisältyy siis lähes poikkeuksetta eriä, jotka vaativat johdolta harkintaa ja arviota. Koronapandemia teki näiden arvioiden tekemisen entistä haastavammaksi, sillä pandemian keston ja taloudellisiin vaikutuksiin liittyen oli edelleen huomattavaa epävarmuutta vuoden 2020 lopussa. IFRS-standardeista tulevat melko ehdottomat vaatimukset esimerkiksi arvonalentumisten käsittelystä, vaikuttivat suoraan niin yhtiöiden tilikauden tulokseen ja tilinpäätöksen sisältöön kuin tilintarkastajien tekemään riskiarviointiin yhtiöistä.

3 Tutkimuksia tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista

2000-luvulla tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoa ja sisältöä sen käyttäjille on kritisoitu useasta eri syystä. Kolmesta merkittävimmästä arvosteluun johtaneesta tapahtumasta ensimmäinen oli vuosituhannen alun kirjanpitoskandaalit (esim. Enron) ja maailmanlaajuinen finanssikriisi vuosina 2008–2009, joiden takia kyseenalaistettiin sekä tilintarkastajien että tilintarkastuskertomusten uskottavuus. Toisena oli sidosryhmien tyytymättömyys tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoon käyttäjien odotuksiin nähden ja kolmantena valvojen ja standardin asettajien havaitsema tarve kehittää tilintarkastuskertomusta informatiivisempaan suuntaan kuin aiempi hyväksyty / hylätty -lausunto on ollut (Masdor & Shamsuddin, 2018; Minutti-Meza, 2021).

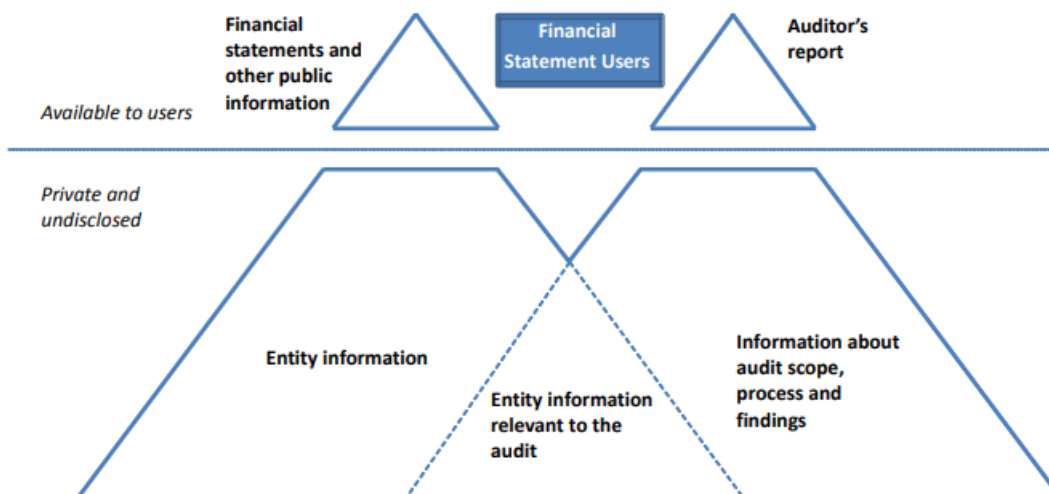
Ranskassa tuli pakolliseksi vuonna 2003 listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa raportoida JOA-seikat, Justifications of Assessments, vapaasti suomennettuna arvioiden perustelut, joka sisälsi laadintaperiaatteet, kirjanpidolliset arviot ja sisäisten kontrollien osatekijät. Isossa-Britanniassa paikallinen sääteleviranomainen velvoitti vuodesta 2013 lähtien listayhtiöiden kertomuksissa raportoimaan olennaisen virheellisuuden riskit, Risks of Material Misstatement (RMM). Tällaisiksi seikoiksi oli määritelty riskit, joilla oli suurin vaikutus tilintarkastukseen, sen laajuuteen sekä olennaisuuden määrittämiseen. Yhdysvalloissa otettiin käyttöön Critical Audit Matters (CAM) vuonna 2017. CAMeina tuli raportoida seikkoja, joihin liittyi joko yksittäisen tilin tai tilinpäätöserän osalta monimutkaista tai subjektiivista harkintaa tilintarkastajalta. (Velte & Issa, 2019).

The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) on riippumaton kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja laativa elin, joka kehittääkseen havaittuja tilintarkastajan raportoinnin puutteita, käynnisti tilintarkastajan raportointiin liittyvän standardiuudistuksen, johon se pyysi kannanottoja tunnistamistaan puutteista vuonna 2011. Taustamateriaalina tunnistettuihin puutteisiin IAASB käytti muun muassa tieteellisiä tutkimuksia tilintarkastusraportoinnista ja julkisia kuulemisia. Standardiuudistuksen taustalla oli, että saatujen tulosten mukaan tilintarkastusta itsessään arvostettiin, mutta tilintarkastuskertomuksen sisältöä ei koettu käyttäjien näkökulmasta niin hyödylliseksi.

Käyttäjät toivoivat yksityiskohtaisempaa tietoa tarkastettavasta yrityksestä sekä suorite-
tusta tilintarkastuksesta. Tilintarkastajan laajempi raportointi tilintarkastuskertomuk-
sessa auttaisi sidosryhmien arvion mukaan heitä paremmin arvioimaan yhteisön talou-
dellista tilaa sekä tilintarkastuksen laatua. Konsultaatiopaperissaan IAASB jakoi esiin nos-
tetut ongelmat tilinpäätöksen käyttäjien odotuskuiluun (expectation gap) ja informaati-
okuiluun (information gap). (IAASB, 2011).

Tilintarkastuksen odotuskuilua on tutkittu lukemattomia määriä vuosien varrella ja yk-
sinkertaisimmillaan sillä tarkoitetaan tilinpäätöksen käyttäjien odotuksia ja tarpeita tilin-
tarkastajia ja tilintarkastusta kohtaan ja mihin vaatimuksiin lakisääteinen tilintarkastus
tilintarkastajia velvoittaa (Coram & Wang, 2021). Euroopan komission Vihreän kirjan mu-
kaan odotuskuilu johtuu siitä, että tilinpäätöksen käyttäjät eivät ymmärrä tai tiedä kaik-
kia tilintarkastukseen liittyviä rajoituksia ja tämän vuoksi syntyy odotuksia, joita tilintar-
kastajien ei voida kohtuudella odottaa täyttävän (EU komissio 2010). IAASB:n konsultaa-
tiopaperin mukaan laeasti tulkittuna odotuskuilu syntyy tilinpäätöksen käyttäjien odo-
tuksista tilintarkastusta kohtaan ja mitä tilintarkastus todellisuudessa on (IAASB, 2011).

Informaatiokuiluksi konsultaatiopaperissa kuvataan tilinpäätöksen käyttäjien saatavilla
olevan tiedon ja tilintarkastajan ja yhteisön johdon käytössä olevan tiedon välistä aukkoa
(kuva 2.).

Kuva 2. Informaatiokuilu (IAASB, 2011).

Konsultaatiopaperin mukaan tunnistetun informaatiokuilun pienentämiseksi on tehty useita ehdotuksia aiempien keskustelujen ja tutkimusten havaintojen perusteella (IAASB, 2011). Näistä ehdotuksista pyydettiin eri osapuolilta kommentteja, joita käsiteltiin kesäkuussa 2012. Kommenttien perusteella oli selvää, että muutos tilintarkastuskertomuksen informaatioarvon kehittämiseksi oli välttämätön. Kesäkuussa 2013 IAASB julkaisi standardiluonnoksen uudesta ISA 701 -standardista, josta se jälleen pyysi kommentteja eri osapuolilta. (IAASB, 2013; Cordos & Fulöp, 2015; Minutti-Meza, 2021). Uusi ISA 701 -standardi, Viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksissa, jonka avulla pyritään vastaamaan tunnistettuihin puutteisiin tilinpäätöksen käyttäjien ja tilintarkastuskertomuksen välisen informaatiokuilun pienentämiseen, julkaistiin tammikuussa 2015 ja tuli sovellettavaksi 15.12.2016 tai sen jälkeen päättyvien tilikausien tilintarkastuksiin (IAASB, 2022).

3.1 Yleisesti KAMEihin liittyvät aikaisemmat tutkimukset

ISA 701 -standardin tavoitteena on lisätä läpinäkyvyyttä suoritettuun tilintarkastukseen parantamalla tilintarkastuskertomuksen viestinnällistä arvoa. Viestinnällisen arvon parantamisella tarkoitetaan tässä tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista viestimistä tilintarkastuskertomuksessa ja näiden seikkojen viestimisellä pyritään pienentämään havaittua informaatiokuilua. Tilintarkastuskertomuksen laajennetulla viestimisellä pyritään myös vastaamaan tiedostettuun odotuskuiluun, jotta tilinpäätöksen käyttäjät ymmärtäisivät paremmin tarkastettavaa yhteisöä ja sen tilinpäätökseen sisältyviä arvi-onvaraisia eriä sekä kiinnittäisivät huomiota, että ymmärtäisivät paremmin tilintarkastuksen kannalta merkityksellisimpiä eriä, joihin tilintarkastaja on ammatillisen harkinnan perusteella päätenyt. (IAASB, 2022).

Standardin pyrkimyksenä on siis:

1. lisätä suoritettujen tilintarkastusten läpinäkyvyyttä ja
2. parantaa tilinpäätöksen käyttäjien luottamusta annetulla lisäinformaatiolla.

Velte ja Issa (2019) ovat koonneet kirjallisuuskatsauksen 49 tehdystä tutkimuksesta tai väitöskirjasta, jotka käsittelevät sidosryhmien reaktioita KAM-raportointiin tilintarkastuskertomuksissa vuosina 2014–2018. Katsauksessa olivat mukana kaikki KAMEja vastaavat laajennetut tilintarkastuskertomuksen raportointivaatimukset eli IAASB:n KAM (Key Audit Matters), Ranskan säätelviranomaisen, Haut Conseil des Commissaires aux Comptes:n JOA (Justification of Assessments), Iso-Britannian FRC:n RMM (Risk of Material Misstatements) ja Yhdysvaltojen säätelviranomaisen PCAOB:n CAM (Critical Audit Matters). Katsauksen mukaan suurin osa julkaisuista keskittyi osakkeenomistajien näkökulmaan KAMien hyödyllisyydestä laajennetussa raportoinnissa. Tässä tutkielmassa keskitytään KAMien vaikutuksiin osakkeenomistajien eli sijoittajien näkökulmasta, joten käydään läpi kirjallisuuskatsauksesta vain näitä koskevat tulokset.

Sijoittajien näkökulmia tutkittiin pääsääntöisesti, miten sijoittajat kokivat KAM-raportoinnin vaikuttavan tilintarkastajan vastuuseen ja mahdolliseen oikeudenkäyntiin ja miten raportoidut KAMit vaikuttavat sijoittajien päätöksentekoon ja investointihalukkuuteen. Uudistetun ISA 701 -standardin tavoitteena on pienentää tilinpäätöksen käyttäjien odotuskuilua. Kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella laajennettu KAM-raportointi saattaa joko kaventaa tai lisätä odotuskuilua ja tutkijoiden mukaan tähän vaikuttaa sijoittajan riskinotto-kyky. Riskiä välttelevät sijoittajat kokivat KAM-raportoinnin lisäävän tilintarkastusriskejä ja odotuskuilu kasvoi, kun taas paremmin riskejä sietävät sijoittajat kokivat KAM-raportoinnin parantaneen tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä ja tietoisuutta tilintarkastuksen laajuudesta, jolloin odotuskuilu pieneni. Tutkijat nostivat esiin, että kirjallisuuskatsauksen julkaisut käsittelevät pääasiassa yksityisten sijoittajien näkökulmia ja heillä ei välttämättä ole riittävää tietoa ja käsitystä KAM-raportoinnin vaatimuksista, jonka vuoksi tilintarkastajien tulee kiinnittää huomiota KAMien luottavuuteen ja välttää geneeristä standarditekstiä. (Velte & Issa, 2019).

Seuraavaksi esitetään artikkeleita, jotka tutkivat KAMien vaikutusta sekä tilintarkastuksen läpinäkyvyyteen että tilinpäätöksen käyttäjien luottamukseen standardimuutoksen tavoitteen mukaisesti. Lisäksi esitetään artikkeleita, jotka tutkivat KAMien vaikutusta

tilintarkastukseen laatuun, sillä laadukas tilintarkastus on perusta markkinoiden luottamukselle ja vakaudelle (Masdor & Shamsuddin, 2018).

3.1.1 KAMien vaikutus tilintarkastuksen läpinäkyvyyteen

Gambetta, Sierra-García, García-Benau ja Novejarque-Civera (2023) tutkivat miten raportoitujen KAMien luettavuus ja sitä kautta informatiivisuus vaihtelivat tilintarkastusyhteisön ja KAM-seikkojen kuvailun ja niiden tarkastamista kuvaavien toimenpiteiden mukaan. Tutkimuksessa tutkittiin Lontoon pörssin FTSE 100-indeksin listalla olevien yhtiöiden tilintarkastuskertomuksia vuosina 2013–2016. Tutkimus tehtiin isobritannialaisella aineistolla, sillä siellä otettiin käyttöön paikallisen säätelyelimen FRC:n (Financial Reporting Council), julkaisema päivitetty ISA 700 -standardi. FRC:n vaatimukset raportoinnin suhteen ovat yhteneväiset IAASB:n julkaiseman ISA 701 -standardin kanssa. Tutkimus suoritettiin sisällönanalyysinä, jossa raportoidut KAMit luokiteltiin tilinpäätöserään kohdistuvaan ja yhtiötasoiseen riskiin.

Tutkimustulosten mukaan KAMien luettavuus oli parantanut vuosien 2013–2016 aikana huomattavasti. Big 4 -yhtiöiden KAM-kuvaukset olivat luettavampia kuin non big 4-yhtiön KAM-kuvaukset, joten tilintarkastusyhteisöllä oli merkitystä. Tutkimuksen mukaan kuvailut tilintarkastuksen kannalta merkittävistä seikoista olivat helppolukuisempia kuin kuvailut siitä, millä tarkastustoimenpiteillä tähän riskiin vastattiin. Tutkimuksessa havaittiin myös, että KAM-seikkojen tilintarkastustoimenpiteet, jotka liittyivät johonkin tilinpäätöserätasoiseen riskiin, oli kuvattu helpommin luettavassa muodossa kuin suoraan yhtiötasoiseen riskiin (entity level) liittyvät KAM-seikat. Tutkijat arvioivat tämän mahdollisesti johtuvan yhtiötason seikkojen monimutkaisuudesta sekä niiden tarkempi kuvaus saattaisi kohottaa tilintarkastusyhteisön oikeudenkäyntiriskiä. (Gambetta ja muut, 2023).

Bepari, Nahar ja Mollik (2024) puolestaan tutkivat bangladeshilaisella aineistolla lisääkö KAM-seikkojen raportointi tilintarkastuskertomuksen läpinäkyvyyttä. Tutkimuksessa läpinäkyvyys määriteltiin tilintarkastajan kyvyksi tunnistaa ja kuvata KAM-seikkoja ilman

ulkopuolista vaikuttamista. Tutkimus tehtiin kehittyvän talouden näkökulmasta, sillä Bangladeshissa yritykset ovat usein perheomisteisia, joilla on vahvat poliittiset sidokset ja tämän takia esiintyy pyrkimystä vaikuttaa esitettäviin KAM-seikkoihin. Lisäksi tilintarkastusympäristö on altis epäeettisille toimintatavoille johtuen tilintarkastusmarkkinan hajanaisuudesta ja Big 4-yhtiöiden puuttumisesta maassa.

Tutkimus toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna ja haastateltaviksi oli valittu tilintarkastajia, talousjohtajia ja sääntelijöitä. Tutkimuksessa havaittiin, että Bangladeshissa tilintarkastajat raportoivat lukumääräisesti useita KAMEja, sekä KAMEina raportoitiin myös toiminnan jatkuvuuteen liittyvät ja huomauttamista vaativat seikat, joita ei standardin mukaisesti saa raportoida KAM-seikkoina. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että tarkastusvaliokunnilla (Audit Committee) on suuri vaikutus siihen, mitä tilintarkastaja raportoi KAM-seikkana ja tämä on johtanut siihen, että raportoidaan geneerisiä seikkoja, joilla pyritään peittämään todelliset riskialueet. Tutkimuksen mukaan KAM-seikoista raportointi tilintarkastuskertomuksessa ei lisännyt tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä Bangladeshissa ISA 701 -standardin käyttöönottoa seuraavina vuosina. (Bepari ja muut, 2024).

Segal (2019) tutki tilintarkastajien ja tilintarkastusammattin näkökulmasta uuden standardin vaikutuksia tilintarkastusraportointiin. Tutkimukseen valittiin haastateltaviksi vähintään kymmenen vuoden kokemuksen omaavia tilintarkastusammattilaisia Etelä-Afrikassa. Haastateltavat oli valittu sekä big 4- että ei-big 4 -yhteisöistä. Tutkimuskysymyksiä ei lähetetty etukäteen haastateltaville, jotta välttyttäisiin ennalta laadituilta yhteneväisiltä vastauksilta. Tutkimuskysymykset lähtivät siitä, että mitä tilintarkastajat käsittivät termin "key" tarkoittavan ja ymmärsivätkö he KAM-raportin vaatimukset, mitä riskejä KAM-raportoinnista saattaa seurata tilintarkastajalle / tilintarkastusyhteisölle sekä onko KAM-seikoista raportointi lisännyt läpinäkyvyyttä ja miten asiakkaat ovat ottaneet raportointivaatimuksen muutoksen vastaan. Tutkimus suoritettiin muutama vuosi standardin käyttöönoton jälkeen, jotta tilintarkastajille oli kertynyt kokemusta KAM-raportoinnista.

Tutkimustulosten mukaan termin ”key” ymmärtäminen oli hyvin subjektiivista riippuen asiakkaasta ja toimialasta sekä KAM-raportoinnin vaatimukset ymmärrettiin. KAM-raportoinnin riskeinä nousi esiin lukijan puutteellinen ymmärrys tilintarkastustyöstä, jolloin raportoidut seikat voidaan ymmärtää väärin sekä mahdolliset oikeudenkäyntivaateet, mikäli yhtiö ajautuu taloudellisiin vaikeuksiin sellaisen seikan takia, jota ei ole raportoitu KAM-seikkana. KAM-seikkojen raportoinnilla ei tutkimuksen tulosten mukaan juurikaan ollut merkitystä asiakassuhteeseen. Tutkimustulosten mukaan vastaajat olivat yksimielisesti sitä mieltä, että KAM-raportointi ei parantanut läpinäkyvyyttä. Suurin syy tulokselle oli, että tilinpäätöksen käyttäjät, lukuun ottamatta tarkastettavan yhteisön johtoa tai tilintarkastusvaliokuntaa, eivät lukeneet tilinpäätöstä kokonaisuutena. Tutkimustuloksissa nousi esiin myös se, että raportoituja KAM-seikkoja ei käsitelty millään tavalla yhtiökokouksissa tai jopa tarkastusvaliokunnissa. Haastateltavat nostivat esille havainnon, että ymmärtääkseen raportoituja KAM-seikkoja ja niihin kohdistettuja tarkastustoimenpiteitä, tulee lukijalla olla hyvä taloudellisen raportoinnin ja tilintarkastustyön ymmärrys. (Segal, 2019).

Goldin, Heilmannin, Pottin ja Rematzkin (2020) kokeellisessa tutkimuksessa selvitettiin, oliko KAM-raportoinnilla vaikutuksia johdon laatimaan taloudellisen raportointiin eli tilinpäätökseen. Ensimmäisenä hypoteesina oli, että johto kiinnittää enemmän huomiota tilinpäätöksen sisältöön ja käytetyt kirjanpitovalinnat eivät ole niin aggressiivisia, koska KAM-raportoinnin myötä sidosryhmät kiinnittävät enemmän huomiota johdon harkintaa vaativiin tilinpäätöseriin ja mahdollisesti haastavat johtoa näistä sekä tilintarkastaja kiinnittää enemmän huomiota ja tarkastustyötä johdon arvionvaraisiin eriin. Tutkimuksessa saksalaisia kokeneita taloushallinnon johtajia pyydettiin arvioimaan liikearvon arvonalentumisen tarvetta kuvitteellisen listatun yhtiön talousjohtajan roolissa. Arviointi tuli tehdä yhtiön taloudellisten tietojen ja muiden annettujen taustatietojen sekä tilintarkastuskertomuksen perusteella, jossa liikearvon arvonalentumisen KAM oli esitetty joko yrityskohtaisena, geneerisenä tietona tai sitä ei ollut raportoituna KAM-seikkana lainkaan.

Tulosten mukaan liikearvon arvonalentumisen kirjanpitokäsittely oli konservatiivisempaa eli arvonalentumisen määrä oli suurempi, niissä tapauksissa, joissa asiasta oli raportoitu KAM-seikkana. Tutkijat eivät eritelleet erikseen oliko KAM-raportointi yrityskoh- taista vai geneeristä, ainoastaan oliko tilintarkastuskertomuksessa raportoitu kyseisestä seikasta KAMina vai ei. Tutkimuksen toisen hypoteesin mukaan yrityskohtainen KAM-ra- portointi vähentää aggressiivisia kirjanpitokäytäntöjä verrattuna geneeriseen raportoin- tiin. Tutkimustulokset eivät tukeneet toista hypoteesia, vaan suurempi merkitys oli sillä, oliko seikasta ylipäätänsä raportoitu KAMina vai ei. Yhteenvetona tutkijat totesivat, että KAM-seikkojen raportoinnin vuoksi johdon valitsemat kirjanpitokäsittelyt eivät olleet niin aggressiivisia ja tämä vähentää myös johdon opportunistista käytöstä, jonka takia taloudellinen raportointi on laadukkaampaa. (Goldin ja muut, 2020).

3.1.2 KAMien vaikutus tilinpäätöksen käyttäjien luottamukseen

Bédard, Gonthier-Besacier ja Schatt (2019) tutkivat uusien raportointivaatimusten in- formaatioarvoa sijoittajille sekä vaatimusten vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun, kus- tannuksiin ja aiheuttiko muutos viivästymistä tilintarkastuskertomuksen antamisessa. Tutkimus tehtiin ranskalaisella aineistolla JOA:n käyttöönottoa edeltäneeltä vuodelta 2002 sekä sitä seuraavilta vuosilta aina vuoteen 2011 saakka. Tutkimuksessa asetettiin neljä hypoteesia aikaisempiin tutkimuksiin perustuen ja joista ensimmäinen oli, että JOA:t eivät lisää tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoa sijoittajille, eikä näillä ole vaikutuksia sijoittajien tekemiin päätöksiin. Samoin loput hypoteesit olivat, että JOA:iden esittämisellä tilintarkastuskertomuksessa ei olisi vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, kustannuksiin tai kertomuksen viivästymiseen.

Tutkimus suoritettiin kvantitatiivisena tutkimuksena, jossa analysoitiin JOA:n vaikutusta sijoittajiin ja tilintarkastukseen ensimmäisenä vuotena JOA:n käyttöönoton jälkeen ja sen jälkeisinä vuosina viiden eri muuttujan avulla, jotka riippuivat testattavasta attri- butista. Näiden lisäksi analysoitiin JOA:n luonnetta laadintaperiaatteen tai arvionvarais- ten erien kautta. Markkinoiden reaktioita eli sijoittajiin kohdistuvia vaikutuksia testattiin

kumulatiivisella kolmen päivän epänormaalilla tuotolla ja epänormaaleilla kaupankäyntivolyyymeilla. JOA:n vaikutusta tilintarkastuksen laatuun testattiin poikkeavien jaksotusten määrällä. Tilintarkastuksen kustannuksia ja kertomuksen viivästymistä testattiin vertaamalla kunkin tutkittavan vuoden ja vertailukauden tilinpäätöksen absoluuttisia tietoja keskenään. Tutkimuksen perusteella JOA:iden esittämisestä tilintarkastuskertomuksella ei tunnistettu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, kustannuksiin tai kertomuksen viivästymiseen eikä niiden esittäminen anna sijoittajille uutta informaatiota. (Bédard ja muut, 2019).

Lennox, Schmidt ja Thompson (2023) tutkivat isobritannialaisella aineistolla syitä, jonka vuoksi sijoittajien mielestä tilintarkastajan raportoimat olennaisen virheellisyyden riskit tilintarkastuskertomuksessa eivät olleet informatiivisia. Hypoteeseina ja samalla selityksenä, miksi sijoittajien mielestä uudistettu tilintarkastusraportointi ei tarjoa standardin tavoitteen mukaisesti hyödyllistä informaatiota heille, olivat seuraavat kolme olettaa: 1.) sijoittajat eivät reagoi tietoon tai arvosta sitä, 2.) annetut tiedot eivät heijasta tunnistettua riskiä ja 3.) riski oli jo sijoittajien tiedossa aiemman saadun informaation perusteella. Hypoteeseja tutkittiin markkinoiden reaktioilla kaupankäyntivolyymin ja poikkeavan tuoton kautta.

Tutkimuksen metodina oli laadullinen sisällönanalyysi ja aineistona Lontoon pörssin premium-listalla olevien yhtiöiden tilintarkastuskertomukset kahdelta ensimmäiseltä vuodelta standardimuutoksen käyttöönoton jälkeen. Kuvailut olennaisen virheellisyyden riskit jaoteltiin ensin joko yhteisötason tai tilitason riskeihin ja tämän jälkeen edelleen yrityskohtaiseen tai toimialakohtaiseen riskiin. Tutkimuksen kolmannessa vaiheessa käytettiin ennustemalleja, jossa arvioitiin odotettuja ja odottamattomia olennaisen virheellisyyden riskejä. Lisäksi tutkittiin käytetyn kielen vaikutusta sijoittajien reagointiin. Lopuksi tehtiin yhteenveto käytetyistä analyyseistä ja laskettiin olennaisten virheellisyyden riskien kappalemääräinen muutos standardin käyttöönottoa seuraavilta kahdelta ensimmäiseltä vuodelta. Markkinoiden reaktioita mitattiin kolmen eri muuttujan avulla. Tutkimuksen tulosten mukaan tilintarkastuskertomuksella raportoidut olennaisen

virheellisuuden riskit, olivat jo sijoittajien tiedossa ja näin ollen ne eivät paranna niiden informaatioarvoa heille, mutta standardimuutoksen myötä on havaittu taloudellisen raportin sisällön kehittyneen, sillä johto on kiinnittänyt enemmän huomiota annettavaan informaatioon ja kuvaillut laaja-alaisemmin riskienhallintatoimia ja tämä on hyödyttänyt sijoittajia. (Lennox ja muut, 2023).

Chang, Chi ja Stone (2022) tutkivat tekstianalyysin avulla saavutetaanko tilintarkastuskertomuksen asiakaskohtaisilla KAMeilla laadukkaampaa tilinpäätösraportointia. Aineisto kerättiin Taiwanissa vuosien 2016 ja 2017 aikana julkaistuista tilintarkastuskertomuksista. Tutkimuksessa raportoinnin laaduksi määriteltiin standardin näkökulma, jonka mukaan yhtiökohtainen raportointi, geneerisen raportoinnin sijaan, parantaa tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä ja tätä kautta tuottaa laadukkaampaa raportointia ja lisää luottamusta. Yrityskohtaisen KAM-raportoinnin vaikutuksia sijoittajien käyttäytymiseen tutkittiin ERC:n (earnings response coefficient) kautta eli miten yhtiön osakkeen hinta markkinoilla reagoi tulosjulkistuksen jälkeen ja tästä peilaten, kokevatko sijoittajat, että yhtiökohtainen KAM-raportointi antaa luotettavamman kuvan yhtiön tilinpäätöksen oikeellisuudesta tuloksen kautta.

Tutkimuksessa asetettiin kaksi hypoteesia, jotka olivat: 1.) vaikuttavatko yhtiökohtaiset KAMien kuvailut taloudellisen raportoinnin laatuun ja 2.) vaikuttavatko riskienarviointitoimenpiteisiin ja tilintarkastustoimenpiteisiin liittyvät KAMit taloudellisen raportoinnin laatuun? Tutkimustulosten mukaan KAMien esittämisellä tilintarkastuskertomuksella on kehitetty raportoinnin laatua ja yhtiökohtaisilla KAMeilla on paremmin tunnistettu riskejä ja kuvailtu miten tilintarkastaja on näitä käsitellyt sekä KAMien kuvailu tilintarkastuskertomuksella on käytännöllinen tapa kuvata yhtiöön liittyvät riskit ja millaisilla tilintarkastustoimenpiteillä näihin on vastattu. Tutkimustulosten mukaan riskienarviointitoimenpiteisiin liittyvät KAMit vaikuttavat sijoittajien käsitykseen raportoinnin laadusta ja sijoittajat arvostavat tätä saatua informaatiota. Saatujen tulosten perusteella standardiuudistuksella on saavutettu sille asetetut tavoitteet tutkimuksen teon ajankohtana. (Chang ja muut, 2022).

Jaffar, Abu, Hassan ja Rahmat (2023) tutkivat hyvän hallintotavan (corporate governance) ja KAMien vaikutuksia yhtiön osakekurssin arvoon. Hyvää hallintotapaa tutkittiin seitsemän eri attribuutin kautta, jotka olivat aiempien tutkimusten perusteella määritelty kuvaavan tehokasta ja hyvää hallintoa yhtiöissä. Aiempien tutkimusten ja agenttiteorian perusteella hyvä ja tehokas hallinto kasvattaa yhtiön osakkeen arvoa. Hypoteeseina tutkimuksessa oli, että 1.) osakkeen hinnan ja hallituksen ominaisuuksien välillä on positiivinen yhteys ja 2.) hyvällä hallintotavalla on KAMien kautta vaikutusta yhtiön osakkeen arvoon. Toista hypoteesia perusteltiin aiempien tutkimusten kautta, joiden mukaan kertomuksella kuvaillut KAMit ovat syntyneet tilintarkastajan ja hallituksen välisissä keskusteluissa ja neuvotteluissa.

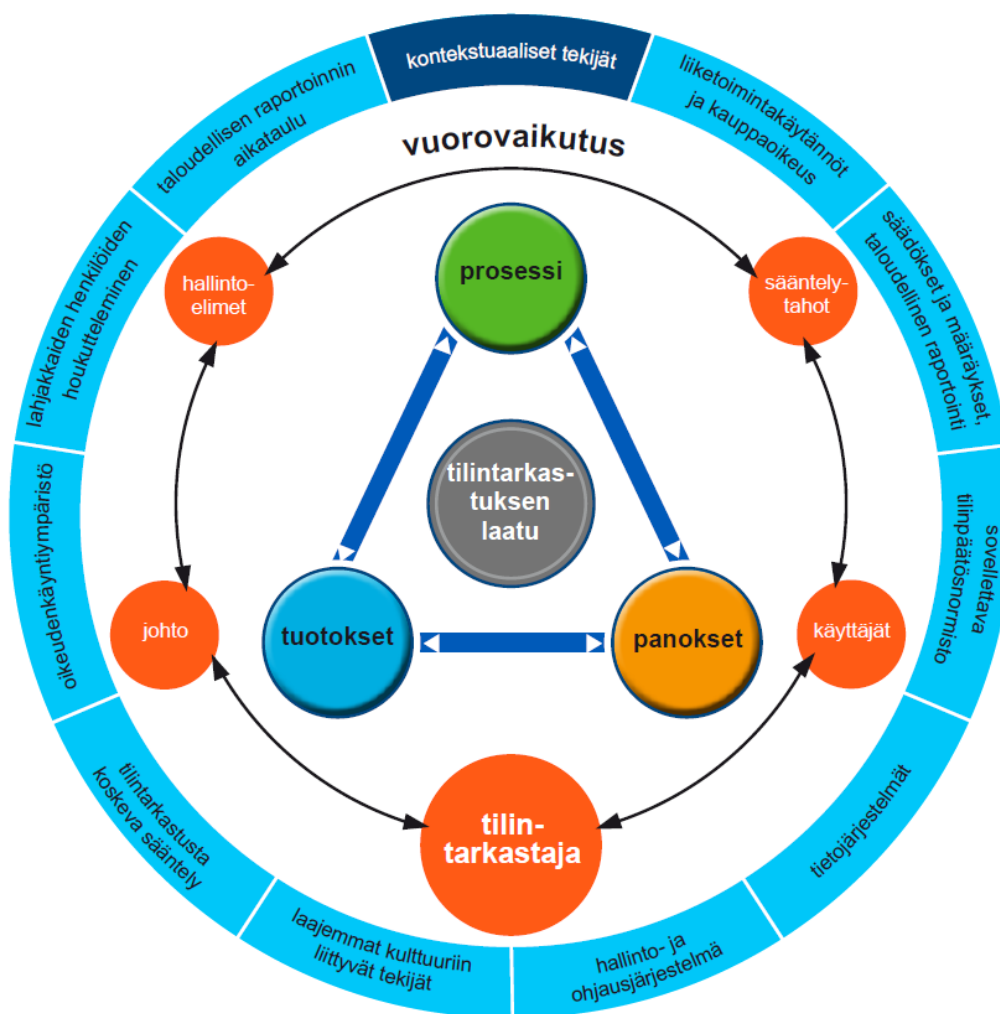
Tutkimuksen aineistona oli malesialaisten listayhtiöiden tilinpäätökset vuosilta 2016-2019 ja tutkimus toteutettiin useilla eri regressioanalyysillä, joissa eri muuttujien välisiä suhteita analysoitiin. Hypoteesia 1 ei tuettu. Tulosten mukaan hallituksen riippumattomuudella, naissukupuolella ja yksittäisen jäsenen pitkällä hallituskaudella (joka Malesiassa on listayhtiöissä rajoitettu 12 vuoteen) oli negatiivinen vaikutus osakkeen hintaan. Tulos oli linjassa muihin vastaaviin tutkimuksiin kehittyvillä markkinoilla. Hypoteesia 2 tuettiin osittain. Tulosten perusteella KAMien raportointi tilintarkastuskertomuksella lisäsi sijoittajien luottamusta ja vähensi ensimmäisessä hypoteesissa ilmenneiden heikkousten vaikutuksia yhtiön osakkeen hintaan, jolloin standardiuudistuksen tavoitteena ollut tilinpäätöksen käyttäjien parantunut luottamus tilintarkastukseen ja siitä annettavaan raporttiin on parantunut annetulla lisäinformaatiolla. (Jaffar ja muut, 2023).

3.1.3 KAMien vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Tilintarkastuksen laadun mittaamiselle ei ole olemassa yksiselitteistä mittaria. Kitiwong ja Sarapaivanich (2020) viittaavat tutkimuksessaan aikaisempiin tutkimuksiin, joiden mukaan tilintarkastuksen laatua on vaikea mitata tai ei ole olemassa konsensusta sen

suhteen, mitä on tilintarkastuksen laatu sekä laatu usein määritellään sen mukaan, mistä näkökulmasta sitä tutkitaan. Gutierrez, Minutti-Meza, Tatum ja Vulcheva (2018) siteeraavat aikaisempaa laatuun liittyvää kirjallisuutta, jonka mukaan laatua edistävät tekijät liittyvät mainerisktiin, sääntelyyn ja oikeudenkäyntiriskin. Siteeratuin laadun mittari lie-nee DeAngelon (1981) määritelmä, jonka mukaan tilintarkastus on suoritettu laadukkaasti, kun tilintarkastaja havaitsee virheen / epäasianmukaisuuden yhtiön kirjanpidossa ja raportoi tästä (DeAngelo, 1981).

IAASB:n tilintarkastuksen laadun viitekehyksen mukaan (kuva 3.) tilintarkastus on laadukkaasti suoritettu, kun käytössä on osaava toimeksiantotiimi (panos), joka tarkastusta suorittaessaan on noudattanut odotettua asennetta, arvoja ja etiikkaa (panos) ja tilintarkastus on suoritettu asianmukaisten määräysten, säädösten ja standardien mukaan (prosessi) sekä toimitettu relevantteja raportteja (tuotos) ja kommunikoitu tarvittavien sidosryhmien kanssa. Viitekehyksessä tilintarkastuksen laatuun vaikuttavat osatekijät on eroteltu kolmeen eri kehään, jossa sisimpänä laatuun vaikuttavat panokset, prosessi ja tuotokset. Keskimmaisella kehällä ovat vuorovaikutukseen liittyvät tekijät ja uloimpana ympäristöön liittyvät tekijät. Tilintarkastajalla on yksiselitteinen vastuu laadukkaasti tilintarkastuksen suorittamisesta, mikä saavutetaan yhteistyöllä ja aktiivisella kommunikoinnilla tarkastettavana olevan yhteisön taloudellisesta raportoinnista vastaavien osapuolten kanssa. (IAASB, 2022).

Kuva 3. Kuvaus tilintarkastuksen laadun viitekehystä (IAASB, 2022).

Gutierrez, Minutti-Meza, Tatum ja Vulcheva (2018) tutkivat isobritannialaisella aineistolla RMM:n implementoinnin vaikutuksia laajennetun tilintarkastuskertomuksen antamaan informaatioon suoritetusta tilintarkastuksesta ja johdon ja tilintarkastajan käyttämästä harkinnasta sijoittajien päätöksenteossa, onko käyttöönotolla epäsuoria vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun sekä suoria vaikutuksia tilintarkastuspalkkion määrään, sillä ennen RMM:n implementointia huolenaiheena oli sen vaikutukset tilintarkastuspalkkioihin. Odotusarvona RMM:n implementoimisessa oli, että se lisää sijoittajien ymmärrystä suoritetuista tilintarkastustoimenpiteistä ja samalla asettaa tilintarkastajat tarkemman tarkastelun alle, sillä tilintarkastajien tulee seikkaperäisimmän kertoa esimerkiksi riskeistä, mikä vaikuttaa positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Laadun mittarina tutkimuksessa käytettiin harkinnanvaraisten jaksotusten absoluuttisia arvoja. Tutkijat toki

kommentoivat, että tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastuksen laadun välillä ei ole selkeää suoraa yhteyttä.

Tutkimus suoritettiin kvantitatiivisena Difference-in-Difference -menetelmällä, jossa tutkittava populaatio koostui yhtiöistä, joita velvoitti uusi laajennettu tilintarkastusraportointi ja verrokkiryhmänä yhtiöt, joita tämä ei koskenut. Tutkimuksessa käytetty data kerättiin kahdelta vuodelta ennen ja kahdelta vuodelta jälkeen RMM:in implementoinnin. Tilintarkastuskertomusten data kerättiin ja koodattiin manuaalisesti, jonka jälkeen ne yhdistettiin taloudelliseen dataan. Lisäksi tilintarkastuskertomuksen sisältöä (pituus, raportoitujen riskien määrä, olennaisuuden raportointi) tutkittiin poikittaistutkimuksella ja raportin pituuden vaikutuksia analysoitiin sijoittajien päätöksentekoon, tilintarkastuspalkkioiden määrään ja tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa ei löydetty selviä viitteitä siitä, että laajennettu tilintarkastusraportointi olisi vaikuttanut sijoittajien päätökseen, tilintarkastuspalkkioihin tai tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastusraportin sisällön tuloksissa saatiin hienoisia viitteitä siitä, että uusilla raportointivaatimuksilla saattaisi olla vaikutuksia sijoittajien päätöksiin, palkkioiden määrään tai tilintarkastuksen laatuun. (Gutierrez ja muut, 2018).

Kitiwong ja Sarapaivanich (2020) tutkivat KAMien vaikutusta tilintarkastukseen laatuun thaimaalaisella aineistolla neljän vuoden ajalta eli kahdelta vuodelta ennen ja kahdelta vuodelta ISA 701 -standardin implementoinnin jälkeen. Heidän mukaansa aiemmissä tutkimuksissa oli laaduksi pääasiassa määritelty johdon harkinnanvaraisten erien jaksotusten määrää, mutta omassa tutkimuksessaan he määrittivät tilintarkastuksen laadun liittyvän jo julkaistun tilinpäätöksen oikaisutarpeeseen. He perustelivat valintaansa sillä, että tilinpäätöksen oikaisutarve on viite tilintarkastajan tekemästä virheestä havaita olennainen virhe, jolloin tilintarkastusta ei ole suoritettu laadukkaasti. Myöskään aikaisemmat tutkimukset, joissa laadun mittaamiseen oli valittu eri lähestymistapa, eivät tukenet olettamaa, että laajennettu tilintarkastusraportointi parantaisi tilintarkastuksen laatua. Hypoteeseina tutkimuksessa oli, että 1.) KAMien implementoimisen jälkeen tilinpäätöksen oikaisun todennäköisyys on pienempi, 2.) raportoitujen KAMien määrällä ja

tilinpäätöksen oikaisun todennäköisyydellä on yhteys sekä 3.) raportoidun KAMin luonne liittyy myöhemmin tapahtuvan tilinpäätöksen oikaisun todennäköisyyteen.

Tutkimusmenetelmät vaihtelivat hypoteesien mukaan ja näitä tutkittiin logistisella regressiomallilla ja logistisella yhtälöllä joko kaikilta neljältä vuodelta tai implementoinnin jälkeiseltä kahdelta vuodelta. Ensimmäisen hypoteesin osalta testitulokset antoivat heikkoa evidenssiä siitä, että KAMien käyttöönotto on parantanut tilintarkastuksen laatua Thaimaassa, jonka takia ensimmäinen hypoteesi hyväksyttiin. Toinen hypoteesi hylättiin, sillä ei löydetty todisteita, että raportoitujen KAMien määrällä olisi yhteyttä tilinpäätöksen oikaisuun myöhempinä kausina. Kolmas hypoteesi hyväksyttiin osittain. Tutkimustulosten mukaan liiketoiminnan hankintaan liittyvä KAM oli indikaatio siitä, että tilinpäätöksen oikaisulle oli normaalia suurempi todennäköisyys myöhempinä tilikausina. (Kitiwong & Sarapaivanich, 2020).

Tutkimuksessa nostettiin esiin seikka, joka on myös aiemmissa tutkimuksissa huomioitu eli tilintarkastajat käyttivät KAM-raportoinnissa geneeristä kieltä, mikä ei ole ollut standardin tavoite. Geneerinen kieli ei lisää KAMien informaatioarvoa eikä se anna standardin vaatimuksen mukaista yhtiökohtaista tietoa tilinpäätöksen käyttäjille. Tutkijat myös suosittelivat, että tilinpäätöksen käyttäjät lukisivat huolella läpi raportoidut KAMit ja erityisesti, jos ne liittyvät liiketoiminnan hankintaan. (Kitiwong & Sarapaivanich, 2020).

Rautiainen, Saastamoinen ja Pajunen (2021) tutkivat suomalaisten tilintarkastajien näkemyksiä KAM-raportoinnin vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun, sillä tilintarkastajan näkökulmasta tätä ei ole juurikaan tutkittu. Tämä tutkimus on ensimmäinen, mikä on tehty suomalaisella aineistolla aiheesta. Ensimmäinen tutkimuskysymys perustuu pitkälti standardin vaatimukseen ja se on ”Parantaako KAM-raportointi tilintarkastuksen laatua?”. Ennen ISA 701 -standardin käyttöönottoa suurimmat huolenaiheet liittyivät keskeisten seikkojen valintaan ja onko raportoinnilla vaikutuksia tilintarkastuksen aikatauluun ja / tai työmäärään sekä antaako KAM-raportointi lisäarvoa tilinpäätöksen käyttäjille, kun siinä kuvaillaan KAMeihin suoritettuja tilintarkastustoimenpiteitä. Toinen

tutkimuskysymys liittyi tilintarkastajien näkemykseen KAM-raportoinnin vaikutuksista tilintarkastuksen resurssien käytön tehokkuuteen ja työmäärään. Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden mukaan tilinpäätöksen käyttäjät kiinnittävät huomiota KAMEihin ja KAM-seikkojen raportointi saattaa viedä huomiota pois muusta tilinpäätöksen informaatiosta sekä vaikuttaa tilintarkastajan vastuuseen joko vähentävästi tai lisäten sitä. Useimmiten raportointiin vain yksi KAM, joka liittyi liikevaihdon tuloutukseen, liikearvoon tai liiketoiminnan hankintaan. Kolmas tutkimuskysymys oli ”Katsotaanko KAM-raportoinnin vaikutavan tilintarkastuksen tavoitteiden saavuttamiseen ja riskeihin?

Tutkimus suoritettiin lähettämällä väittämiä sisältävä kyselylomake kaikille Suomen tilintarkastajat ry:n rekisterissä oleville auktorisoiduille tilintarkastajille, joiden sähköpostiosoite oli tiedossa. KAM-raportointi on tutkimuksen tekemisen ajankohtana ollut melko uusi asia ja siihen suhtauduttiin skeptisesti ja kriittisesti. Tutkimuksen tulosten mukaan suomalaisten tilintarkastajien mielestä KAM-raportointi ei parantanut tilintarkastuksen laatua vaikkakin se edisti sujuvaa tilintarkastuksen suorittamista eikä lisännyt tarkastuksen työkuormaa. Tuloksista kävi kuitenkin ilmi, että laatuun keskittyvät tilintarkastajat kokivat, että KAM-raportointi lisää luottamusta suoritettuun tilintarkastukseen ja tehokkuuteen keskittyvät tilintarkastajat kokivat, että KAM-raportointi tehosti tilintarkastusta ja paransi johdon ja tilintarkastajan välistä yhteistyötä. Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta saatiin myös evidenssiä, että KAM-raportoinnin käyttöönotto on auttanut tilintarkastuksen tavoitteiden saavuttamisessa ja riskien määrittelyssä, vaikkakin KAMit oli valittu standardin tavoitteen vastaisesti johdon näkökulmasta, eikä välttämättä riskiperusteisesti, mikä saattaa merkitä parantunutta yhteistyötä, mutta myös tilintarkastajan heikentyntä riippumattomuutta. Yhteenvetona tutkijat toteavat, että KAM-raportoinnilla on vaikutusta tilintarkastuksen tehokkuuteen ja tarkastuksen tavoitteiden saavuttamisessa, mutta ei laatuun, eikä KAM-raportointi välttämättä tuo lisäarvoa tilinpäätöksen käyttäjille. (Rautiainen ja muut, 2021).

Nguyen ja Kend (2021) tutkivat KAMien vaikutusta tilintarkastuksen laatuun Australiassa haastatteleamalla sidosryhmiä ISA 701 -standardin implementoinnin jälkeisinä vuosina.

Tilintarkastuksen laatuun liittyvät aikaisemmat tutkimukset ovat pääasiassa tutkineet laatua jonkin muuttujan kautta, mutta Nguyenin ja Kendin mukaan, kysymällä asiaa suoraan sidosryhmiltä, saadaan kokonaisvaltaisempaa tietoa KAMien vaikutuksesta laatuun. Tutkimuksen tekohetkellä ei KAMien vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun ole ollut saatavilla laajaa tutkimusaineistoa ja tästä syystä tutkijat ovat kirjallisuuskatsauksessaan lähestyneet asiaa kahdesta näkökulmasta, KAMien vaikutukset tilinpäätöksen käyttäjien päätöksiin sekä tilintarkastajan vastuuseen. Tutkimuskysymyksiä asetettiin kolme ja niissä kysyttiin, onko KAMien käyttöönotto lisännyt tilintarkastuksen laatua ja tuonut lisäarvoa tilintarkastukseen ja tilintarkastuskertomukseen sekä mitä muutoksia KAM-raportointi on tuonut tilintarkastukseen ja miten tilintarkastajat valmistelevat tilintarkastuskertomusta KAM-raportoinnin käyttöönoton jälkeen.

Tutkimus suoritettiin kasvokkain tapahtuneilla puolistrukturoiduilla haastatteluilla, joissa haastateltiin sijoittajia, tilintarkastajia (Big-4 ja ei-Big-4 edustajat erikseen), yhtiöiden hallintoelimiä ja paikallisia sääntelyviranomaisia ja standardinlaatijoita. Tilintarkastuksen laatuun liittyen vastaajat painottivat, että laadulla tarkoitetaan tässä yhteydessä tilintarkastuksen suorittamista sovellettavien standardien, lakien ja määräysten mukaisesti. Tilintarkastuksen laatu linkitettiin myös suoraan tilintarkastajan osaamiseen. Joidenkin vastaajien mielestä tilintarkastuksen laatu oli lisääntynyt parantuneen dokumentoinnintakia ja koska tilintarkastajien tuli enemmän ennakolta miettiä riskisimpiä alueita. Toisaalta osa vastaajista ei ollut sitä mieltä, että laatu olisi parantunut KAM-raportoinnintakia, lähinnä se on lisännyt konsultointien ja työn läpikäynnin määrää. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että KAM-raportointi on tuonut lisäarvoa tilintarkastukseen ja tilintarkastusraportointiin. Puolet vastaajista katsoivat, että KAM-raportointi on lisännyt yhteistyötä tilintarkastajan ja asiakkaan välillä. Kuten aiemmissakin tutkimuksissa, myös tässä tutkimuksessa saatiin melko vastakkaisia tuloksia KAM-raportoinnin vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun. (Nguyen & Kend, 2021).

3.2 Koronapandemian vaikutukset KAMeihin

Tilintarkastuskertomuksia on ennen KAMien implementointia kritisoitu niiden vähäisestä informaatioarvosta. Koronapandemia toi yhteisöt ja tilintarkastajat täysin uudenlaisen tilanteen eteen ja muuttunut toimintaympäristö onkin hyvä tilaisuus tarkastella, onko tilintarkastuskertomuksella esitetyistä tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista -raportoimisella saavutettu standardinlaatijan tavoittelemia parannuksia informaatiokuilun pienentämiseksi. Tämän tutkielman luvussa 2.4 on käyty läpi koronan vaikutuksia yhtiöiden taloudelliseen raportointiin, ja sillä on ollut vaikutuksia myös tilintarkastuskertomukseen.

Şengül Çelikay (2022) taustoitti tutkimustaan varten koronapandemian mukanaan tuomia vaikutuksia KAM-raportointiin. Hänen mukaansa haasteet suorittaa vaadittavia tilintarkastustoimenpiteitä tai saada riittävä määrä asianmukaista tilintarkastusevidenssiä, ovat seikkoja, joiden nostamista KAMiksi tulee harkita. Samoin tulisi pohtia, onko rajoitustoimenpiteistä johtuvalla etätyöskentelyllä ollut vaikutuksia johdon kanssa kommunikointiin tai tilintarkastusmateriaalin saatavuuteen. Lisäksi tilinpäätöserien arvostukseen ja arvonalentumistestaukseen liittyvät mahdolliset lisätoimenpiteet voisivat olla KAM-raportoinnissa kerrottava seikka. (Şengül Çelikay, 2022).

Kend ja Nguyen (2022) tutkivat miten tilintarkastajat olivat käsitelleet koronapandemian takia muuttunutta tilintarkastusriskiä, siihen liittyviä tilintarkastajien suorittamia tarkastustoimenpiteitä ja kuvaillaanko näitä toimenpiteitä KAM-osiossa. Tutkimus tehtiin tekstianalyysinä australialaisella aineistolla ja siinä verrattiin tilintarkastuskertomuksella raportoituja KAMEja ensimmäisenä koronavuonna 2020 ja välittömästi sitä edeltäneeltä vuodelta 2019 ja oliko näiden välillä sävyeroa käytetyssä kielessä. Ensimmäinen tutkimuskysymys käsitteli sitä, mikä oli tilintarkastustoimenpiteiden laajuus ja luonne, joita tilintarkastajat tekivät koronapandemian ensimmäisenä vuonna ja miten näistä raportointiin, jotta se parantaisi tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoa sen käyttäjille. Toinen tutkimuskysymys käsitteli sitä, että oliko tutkittavien vuosien välillä raportoiduissa

KAMEissa sävyeroja käytetyssä kielessä ja oliko tilintarkastajalla tai tilintarkastusyhteisöllä vaikutusta käytettyyn kieleen, luettavuuteen tai pituuteen.

Käytetty data sisälsi kaikki Australian pörssiin (ASX) listatut yritykset, joista tutkimuksen ulkopuolelle jätettiin ulkomaisessa omistuksessa olevat yhtiöt, listautumiset, velkaongelmaiset yhtiöt sekä yhtiöt, joiden tilintarkastuskertomuksia ei ollut saatavana ja tilintarkastajaa vaihtaneet yhtiöt. Tutkimuksen yhtiöistä noin 40 prosenttia oli Big 4 -yhtiöiden tarkastamia ja loput 60 prosenttia ei-Big 4 -yhtiöiden tarkastamia. KAMEja raportoitiin keskimäärin kolme kappaletta / tilintarkastuskertomus ja seitsemän yleisimmin raportoitua KAMia liittyivät liikevaihdon tulouttamiseen, liikearvoon, aineellisiin käyttöomaisuushyödykkeisiin, liiketoimintojen hankintoihin, arvonalentumiseen, käyvän arvon määrittämiseen ja tutkimukseen ja kehittämiseen (exploration and evaluation). Yleisimmin raportoidut KAMit olivat tutkijoiden aikaisemman tutkimuksen tuloksia, joita hyödynnettiin tässä tutkimuksessa. (Kend & Nguyen, 2022).

Tutkimustulosten mukaan Big 4 -yhteisöt raportoivat enemmän koronaan liittyviä tilintarkastustoimenpiteitä KAMEina kuin pienemmät tilintarkastusyhteisöt. Noin 17 prosentissa raportoituja KAMEja oli viittaus koronaan. Ensimmäisenä koronavuonna 2020, raportoitiin suoritettuja tilintarkastustoimenpiteitä KAMEina noin 15 prosenttia enemmän kuin vuonna 2019 ja näitä kuvailtiin huomattavasti laajemmin, sillä kokonaissanojen määrä nousi noin 60 prosenttia. Käytetyn kielen osalta tutkittiin positiivisten ja negatiivisten sanojen määrä ja näissä ei prosentuaalisesti ollut huomattavaa muutosta vuosien välillä, vaikka kokonaissanojen määrä kasvoikin. KPMG:n raportoimat KAMit sisälsivät vähiten negatiivisia sanoja, mikä oli tutkijoiden mukaan linjassa sen kanssa, että KPMG raportoiti vähemmän KAMEja kuin muut Big 4 -yhteisöt. Luettavuuden osalta EY:n ja PwC:n raportoimat KAMit olivat vaikeaselkoisimmat. Yleisimmin raportoidut KAMit, joihin koronalla oli vaikutusta, liittyivät liikevaihdon tulouttamiseen ja käyvän arvon määrittämiseen. KAM-raportoinnissa oli myös toimialakohtaisia eroja ja eniten koronaan liittyviä KAMEja raportoitiin vakuutus-, kuljetus-, pankki- ja kiinteistötoimialoilla. Koronapandemialla ei tutkimustulosten mukaan ollut vaikutusta käytettyyn kieleen, mutta hieman

löydettiin viitteitä siitä, että mitä enemmän KAMEina raportoitiin koronaan liittyviä vaikutuksia, sitä negatiivisempaa käytetty kieli oli. (Kend & Nguyen, 2022).

Hegazy, El-Haddad ja Kamareldawla (2022) tutkivat egyptiläisellä aineistolla onko tilintarkastajan toimialatuntemuksella (H1), auktorisoinnilla (H2), sukupuoliella (H3), positiolla (H4), joka tässä kohtaa viittaa kokemusvuosiin tai tilintarkastusyhteisön koolla (H5) merkitystä KAMien raportointiin koronapandemian aikana sekä kuinka merkittävä vaikutus koronapandemialla oli KAMien tunnistamisessa ja raportoinnissa (H6). Usean tutkimuskysymyksen perusteluna oli, että uudistetun ISA 701 -standardin ymmärtämisessä ja käyttöönotossa edellä mainitut seikat olivat entistä merkittävämpiä, jotta KAMien raportoinnilla saavutetaan standardinlaatijan asettamat tavoitteet uudistukselle. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena, jossa osallistujille eri kokoisista tilintarkastusyhteisöistä lähetettiin seitsemän eri case-tapausta, joiden raportoitavien seikkojen luokitteluun tuli ottaa kantaa. Ensimmäisen kyselyn vastauksissa ei tullut ottaa kantaa koronapandemian vaikutuksiin, mutta samat case-tapaukset lähetettiin uudelleen kuukauden päästä, ja tällöin tuli huomioida myös koronapandemian vaikutukset raportoitaviin KAMEihin.

Tutkimuksen kyselyt lähetettiin eri tilintarkastusyhteisön tilintarkastajille, joilla oli vaihteleva määrä kokemusvuosia, ja kysymysten avulla selvitettiin tilintarkastajien kyvykkyyttä tunnistaa KAMEiksi raportoitavia seikkoja muista tilintarkastuskertomuksella raportoitavista asioista. Asianmukaisen luokittelun määrittämiseen tutkijat pyysivät kahden kokeneen tilintarkastajan ja kahden tilintarkastuksen professorin näkemystä, miten seikka tulisi raportoida tilintarkastuskertomuksessa ja nämä toimivat vertailukohtina vastausten tulkinnassa. Tutkimuskysymysten vastauksia tutkittiin eri testeillä, joilla testataan varianssianalyysijä, kahden määritetyn muuttujan keskiarvoja ja pistesarjojen välistä eroa vastaajilla. (Hegazy ja muut, 2021).

Tutkimuksen tulosten mukaan tilintarkastajan toimialatuntemuksella (H1), auktorisoinnilla (H2) ja koronapandemialla (H6) oli osittain vaikutusta KAMien tunnistamiseen ja nämä hypoteesit hyväksyttiin osittain. Monipuolisen toimialatuntemuksen omaavilla

tilintarkastajilla oli parempi kyvykkyys tunnistaa KAM-seikkoina raportoitavat asiat kuin yhteen toimialaan erikoistuneella tilintarkastajalla. Tilintarkastajan pätevyydellä, tässä yhteydessä auktorisoinnilla, oli vaikutusta siihen, miten hyvin henkilö tunnisti KAM-seikan. Hypoteesi hyväksyttiin osittain, sillä KAM-seikkojen raportointi sisältää huomattavasti ammatillista harkintaa. Kun case-tapausten raportoinnissa otettiin huomioon koronapandemian vaikutukset, tuli raportoitavien seikkojen luokitteluun huomattavia muutoksia. Hypoteesi 6 hyväksyttiin osittain, sillä tunnistettavista seikoista osallistujat tunnistivat alle puolet. Tilintarkastajan sukupuoli (H3) tai tilintarkastusyhteisön koolla (Big 4/ei-Big 4) (H5) ei ollut vaikutusta KAMien tunnistamiseen, joten nämä hypoteesit kumottiin. Hypoteesi 4 hyväksyttiin eli tilintarkastajan kokemusvuosilla oli merkittävää vaikutusta siihen, miten hyvin he pystyivät luokittelemaan kertomuksella raportoitavat seikat. Hegazy ja muiden mukaan KAMien raportoinnilla annetaan enemmän tietoa, ja sillä on merkitystä tilinpäätöksen käyttäjille sekä pandemian takia tilintarkastajat ymmärsivät paremmin KAMien raportoinnin merkityksellisyyden. (Hegazy ja muut, 2021).

Rainsbury, Bandara ja Perera (2023) tutkivat uusiseelantilaisella aineistolla, miten tilintarkastajat huomioivat koronapandemian vaikutukset KAM-raportoinnissaan. Uudessa-Seelannissa viranomaisilla, tilintarkastajien yhdistyksellä ja tilintarkastusyhteisöillä oli odotusarvona, että korona tulisi vaikuttamaan KAMien raportointiin, sillä koronapandemiasta aiheutuneet rajoitustoimenpiteet vaikeuttivat tarvittavan tilintarkastusevidenssin hankkimista, mikä mahdollisesti tulisi raportoida KAMina. Ennen Rainsburyn ja muiden tutkimusta, koronan vaikutuksia KAMeihin oli tutkittu melko vähän, sillä pandemian alkamisesta oli verrattain vähän aikaa ja vaikutuksia oli haasteellista arvioida. Rainsburyn ja muiden artikkelin lähestymiskulma oli analysoida koronan vaikutuksia KAM-raportointiin tilinpäätösstandardien, toimialan tai tilintarkastusyhteisön mukaan, mikä oli myös artikkelin ainoa tutkimuskysymys.

Raportoituja KAMEja analysoitiin tutkimuksessa sisällönanalyysin avulla, mikä on laajasti käytetty analysointitapa tekstin analysointiin tutkijoiden keskuudessa ja eroja vuosien 2019 ja 2020 välillä tilinpäätösstandardien, toimialan tai tilintarkastusyhteisön osalta

tutkittiin kuvailevalla analyysillä. Tutkimuksen otokseen oli valittu markkina-arvoltaan 50 suurinta uusiseelantilaista pörssiyritystä. Käytetty tilintarkastuskertomusten data kerättiin käsin yritysten tilinpäätöksistä. Sisällönanalyysissa käytetty ohjelma tunnisti tekstistä viittaukset koronapandemiaan ja laski niiden lukumäärän sekä tunnisti ja pystyi yhdistämään KAMin sisällön asianmukaiseen kirjanpitostandardiin aiemmin luodun koodauksen mukaan. (Rainsbury ja muut, 2023).

Kaikkien tutkittavien yritysten tilintarkastajan toimi jokin Big 4 -yhteisö. Ensin tarkasteltiin raportoitujen KAMien lukumäärää, kuinka monella sanalla siitä oli kerrottu ja lisäksi laskettiin keskiarvo sanojen määrästä per KAM. Tilastollisesti merkittävimmät erot vuosien 2019 ja 2020 välillä havaittiin KAMien lukumäärän ja sanamäärän kasvussa jokaisen tilintarkastusyhteisön osalta. KAMien määrä kasvoi 19 %:lla ja niitä kuvailtiin huomattavasti laaja-alaisemmin, sillä sanojen määrä kasvoi 35 %:lla. Sanojen keskimääräinen määrä kasvoi 13 %:lla, joka ei ollut tilastollisesti merkitsevä. 41 (82 %) yhtiön KAMeissa oli viittaus koronan vaikutuksiin ja raportoituista KAMeista 61 prosenttia sisälsi kuvauksessaan koronan vaikutuksia kyseiseen KAMIin. Toimialakohtaisesti, joita oli yhdeksän, eniten KAMien lukumäärä nousi peruskulutustuotteet -sektorilla ja terveydenhuoltosektorilla KAMien lukumäärässä ei ollut lainkaan muutosta. Lähes kaikilla toimialasektoreilla KAMEja kuvailtiin laaja-alaisemmin. Neljän toimialan osalta (terveydenhuolto-, kiinteistö-, informaatioteknologia- ja yleishyödylliset palvelut -sektori) koronan vaikutuksia kuvailtiin jokaisessa yhtiössä ja kiinteistö- ja informaatioteknologiayrityksien jokaisessa KAMissa viitattiin koronan vaikutuksiin. Tilinpäätösstandardeittain tarkasteltuna korona vaikutti viiteen eri standardiin, jotka olivat IAS 2, IAS 16, IAS 36, IAS 40 ja IFRS 15. Tutkijoiden mukaan tilintarkastajat ottivat huomioon koronaan liittyvät epävarmuustekijät KAM-raportoinnissaan. (Rainsbury ja muut, 2023).

Murphy, McLaughlin ja Elamer (2023) tutkivat koronan vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun tilintarkastuspalkkioiden ja raportoitujen KAMien kautta. Tutkimuksen avulla haluttiin myös selvittää, onko tilintarkastajan sukupuolella vaikutusta palkkioiden tai KAMien määrään, sillä aikaisempien tutkimusten mukaan naispuoliset tilintarkastajat veloittivat

korkeampia palkkioita ja raportoivat sekä enemmän KAMEja että kuvailivat niitä tarkemmin kuin miespuoliset tilintarkastajat. Tutkimuskysymysten avulla haluttiin selvittää, oliko pandemialla, joka itsessään voisi olla KAM, vaikutuksia KAM-raportointiin, sillä pandemian myötä tilinpäätöksen käyttäjien tarve saada enemmän korkealaatuista varmuutta oli kasvanut. Aikaisemmissa tutkimuksissa oli havaittu, että koronapandemian myötä tilintarkastajat raportoivat sekä enemmän KAMEja että kuvailivat niitä laaja-alaisemmin. Päähypoteeseja oli yhteensä kolme ja niiden väittämät olivat, että koronan aikana veloittettavien tilintarkastuspalkkioiden määrä kasvoi (H1a), KAMEja raportoitiin enemmän (H2a) ja niitä kuvailtiin seikkaperäisemmin (H3a). Sukupuolen vaikutusta hypoteeseihin tutkittiin pääkysymysten mukaisesti ja ne olivat, että naispuoliset tilintarkastajat veloittivat korkeampia tilintarkastuspalkkioita (H1b), raportoivat enemmän KAMEja (H2b) ja kuvailivat niitä seikkaperäisemmin (H3b). Tutkimus tehtiin Iso-Britannialaisella aineistolla ja siihen oli valittu FTSE 350 -indeksilistalla olevia yhtiöitä vuosina 2018–2021 ja analyysitapana oli regressioanalyysi.

Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa hypoteesi 1a hyväksyttiin, sillä koronapandemian aikana veloittettavat tilintarkastuspalkkiot nousivat. Tutkijat arvelivat tämän johtuvan useammasta eri syystä, joita olivat esimerkiksi tilintarkastukseen käytettyjen tuntien kasvu, pakollinen rotaatiokierto tai pandemiasta johtuva tilintarkastustarjousten puute. Tutkimustulosten mukaan naispuoliset tilintarkastajat eivät veloittaneet suurempia tilintarkastuspalkkioita kuin miespuoliset tarkastajat, joten hypoteesia 1b hylättiin. Tutkimustulokset eivät antaneet vahvistusta kummankaan hypoteesin, H2a:n tai H2b:n, suhteen, joten ne hylättiin. Tutkijat pohtivat, että naispuoliset tilintarkastajat olivat enemmän huolissaan siitä, että raportoivatko he informaatioarvoltaan tarpeeksi relevanttia tietoa ja raportoivat tämän vuoksi vain merkittävämpiin riskeihin liittyviä KAMEja, kun taas miespuoliset tilintarkastajat raportoivat useammasta KAMista, jotta se vähentäisi heihin kohdistuvaa oikeudenkäyntiriskiä. Kolmannen hypoteesin osalta tutkimustulosten mukaan koronalla oli merkittävä vaikutus KAMien yksityiskohtaisempaan kuvailuun, joten hypoteesi 3a hyväksyttiin. Hypoteesi 3b:n osalta ei saatu vahvistusta sille, että naispuoliset tilintarkastajat raportoisivat KAMEista seikkaperäisemmin, joten hypoteesi 3b

hylättiin. Tutkijat tekivät vielä lisäanalyysseja ymmärtääkseen, miksi KAMien määrässä oli niin vähäinen muutos. Analyysissa selvisi, että naispuolisten tilintarkastajien raportoimat KAMit vähenivät vuonna 2019, kun taas miespuoliset tilintarkastajat raportoivat useampia KAMEja ennen koronapandemiaa, mikä selitti koko otoksen osalta negatiivisen kerroimen sukupuolelle. Artikkelin mukaan tilintarkastuspalkkiot nousivat koronapandemian myötä, raportoitujen KAMien määrässä ei havaittu merkitsevää muutosta ja niitä kuvailtiin yksityiskohtaisemmin sekä sukupuolten välillä ei ollut merkitseviä eroja. (Murphy ja muut, 2023).

3.3 Yhteenveto ja hypoteesien johtaminen

ISA 701 -standardin uudistuksella haluttiin pienentää tilintarkastukseen kohdistuvaa odotuskuilua ja tilintarkastuskertomukseen liittyvää informaatiokuilua. Odotuskuilun pienentämiseksi tilinpäätöksen käyttäjien tietoisuutta tilintarkastusta kohtaan, ja mitä tilintarkastus todellisuudessa on, haluttiin lisätä. Informaatiokuilun pienentämiseksi vaatimuksia tilintarkastuskertomuksessa raportoitavista asioista laajennettiin ja täsmennettiin, jotta vastattaisiin tunnistettuihin puutteisiin tilinpäätöksen käyttäjien odotukseen tilintarkastuskertomuksen informaatioarvosta. (IAASB, 2011). Vuodesta 2003 alkaen listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa raportoitaviin asioihin on tullut useita muutoksia. Ranskassa tuli raportoida JOA-seikat vuodesta 2003 alkaen, Isossa-Britanniassa RMM:t vuodesta 2013 lähtien ja Yhdysvalloissa CAM:t vuodesta 2017 eteenpäin (Velte & Issa, 2019). Uutta ISA 701 -standardia, jonka vaatimuksesta tilintarkastuskertomuksessa tuli esittää ja kuvailla KAM:it, tuli soveltaa 15.12.2016 tai sen jälkeen päättyvien tilikausien tilintarkastuksiin (IAASB, 2022).

Uudistetun standardin tavoitteena oli tilintarkastuksen läpinäkyvyyden ja käyttäjien luottamuksen parantaminen annetun lisäinformaation avulla. Laajennettuun KAM-raportointiin on suhtauduttu vaihtelevasti. KAM:eina kuvailut keskeiset seikat olivat helpompilukuisempia kuin niihin kohdistettujen toimenpiteiden kuvailut ja lisäsivät tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä (Gambetta ja muut, 2023) ja läpinäkyvyyttä lisäsi laadukkaampi

taloudellinen raportointi (Goldin ja muut, 2020), kun taas luottamusta ne eivät lisänneet, sillä kuvailut riskit olivat jo sijoittajien tiedossa (Lennox ja muut, 2023). Lennox ja muut (2023) toivat esiin, että taloudellisen raportoinnin sisältö oli kehittynyt KAMien myötä. Bepari ja muiden (2014) ja Segalin (2019) mukaan KAM-seikkojen raportointi ei lisännyt tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä, eikä käyttäjien luottamusta (Bédard ja muut 2019). Changin ja muiden (2021) mukaan laajennetulla KAM-raportoinnilla oli saavutettu uudistuksen tavoitteet ja taloudellisen raportoinnin laatu oli parantunut, mikä lisäsi sijoittajien luottamusta, kun Jaffarin ja muiden (2023) mukaan luottamus oli parantunut osittain KAM-raportoinnin takia. Tutkimuksissa saatiin heikkoja viitteitä siitä, että tilintarkastuksen laatu oli parantunut uusien raportointivaatimusten myötä (Gutierrez ja muut, 2018; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020). Rautiaisen ja muiden (2021) mukaan KAM-raportoinnilla ei ollut vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Nguyenin ja Kendin mukaan tilinpäätöksen käyttäjien mielestä tilintarkastuksen laatu oli parantunut, kun taas tilintarkastajien mielestä KAMien raportoinnilla ei ollut vaikutuksia laatuun.

Aikaisempien tutkimustulosten mukaan koronapandemialla ja siitä johtuvista olosuhteista oli vaikutuksia tilintarkastuskertomuksessa raportoitavien KAMien sisältöön. Koronapandemialla oli vaikutuksia raportoituihin KAMEihin ja koronaan liittyviä tilintarkastustoimenpiteitä raportoitiin huomattavasti laajemmin sekä niiden sisältöä kuvailtiin seikkaperäisemmin (Hegazy ja muut, 2021; Kend & Nguyen, 2022; Rainsbury ja muut, 2023; Murphy ja muut, 2023). Murphyn ja muiden (2023) mukaan pandemialla ei ollut vaikutusta raportoitavien KAMien lukumäärään ja Rainsburyn ja muiden (2023) mukaan pandemian myötä raportoitiin enemmän KAMEja kappalemääräisesti. PRH:n tilastoinnin mukaan Suomessa KAMien lukumäärässä ei ole ollut juurikaan vaihtelua (PRH, 2021–2022).

Tilintarkastajien ymmärrys KAM-raportoinnin merkityksellisyydestä kasvoi pandemian myötä (Hegazy ja muut, 2021). Toimialojen välillä saattoi olla huomattavia eroja, miten koronapandemia vaikutti niihin. Osalle toimialoista koronapandemiasta johtuvat rajoitukset lamauttivat niiden liiketoiminnan käytännössä kokonaan, kun taas osalle toimialoista liikevaihto kasvoi merkittävästi pandemian takia. (Tilastokeskus; Kend & Nguyen,

2022; Rainsbury ja muut, 2023). Toimiala vaikutti raportoitaviin KAMEihin niin lukumääräisesti kuin pidentyneen kuvailun kanssa ja tutkimuksissa nousi esiin koronan vaikutus tiettyihin tilinpäätösstandardeihin (Kend & Nguyen, 2022; Rainsbury ja muut, 2023)

Edellä käytyjen aikaisempien tutkimustulosten pohjalta, tähän tutkielmaan johdettiin kolme hypoteesia:

H1: Koronapandemian aikana toimialalla oli vaikutusta tilintarkastuksen kannalta keskeisten seikkojen raportoitavaan lukumäärään.

H2: Tilintarkastuksen kannalta keskeisiä seikkoja ja niihin kohdistuvia tarkastustoimenpiteitä kuvailtiin laaja-alaisemmin koronapandemian vaikutusten takia.

H3: Tilinpäätösstandardilla oli vaikutusta raportoitaviin tilintarkastuksen kannalta keskeisiin seikkoihin.

4 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tämän tutkielman tavoitteena on ollut tutkia, miten koronapandemia on vaikuttanut tilintarkastuskertomuksella raportoitaviin KAMEihin Helsingin pörssin yrityksissä. Tutkielman tutkimusmenetelmänä on käytetty laadullista sisällönanalyysia ja sen analysointitapana koodausta. Koodauksen avulla erityispiirteistä aineistoa on pystytty yksinkertaistamaan ja saatu siitä hallittavampaa. Vastausten tilastollisessa analysoinnissa käytettiin t-testiä. Laadullinen sisällönanalyysi ja koodaus ovat joustavia tutkimusmenetelmiä, jotka soveltuvat tutkimusmenetelmiksi, kun tutkitaan ennakoimattomia ilmiöitä, kuten koronapandemian vaikutuksia tilintarkastuskertomuksella raportoitaviin KAMEihin.

4.1 Tutkimusmenetelmä ja tilastollisen analysoinnin menetelmä

Laadulliselle analyysille ei ole olemassa yksiselitteistä tapaa tai ohjetta, kuinka se tulee tehdä, vaan se riippuu tutkijan harkinnasta. Analyysitavalla kuvataan sitä, miten aineistoa on käsitelty. Sisällönanalyysia voi tehdä joko laadullisena (qualitative) ja määrällisenä (quantitative) analyysina. Laadullista sisällönanalyysia voidaan käyttää niin kirjoitetun tekstin kuin kuvallisen aineistonkin analysointiin ja tulkitsemiseen. Sen tavoitteena on ymmärtää ja tulkita aineiston sisältöä, merkityksiä ja rakennetta, ei niinkään kielellistä sisältöä. Laadullisen sisällönanalyysin suorittamiseen on useita eri tapoja ja sen joustavuuden takia, sitä pystyy mukauttamaan kunkin tutkijan tarpeisiin ja tutkimuskysymyksiin. Perinteisimmät laadullisen sisällönanalyysin käsittelytavat ovat koodaus, teemoittelu ja tyypittely. (Günther ja muut, 2021).

Niin koodaus, teemoittelu kuin tyypittely perustuvat tutkijan omiin valintoihin, miten hän aineistonsa järjestee. Koodauksessa aineisto luokitellaan omiin alaluokkiinsa tutkijan valintojen mukaan, eikä niitä ole sellaisenaan valmiina aineistossa (Juhila, 2021). Tämän takia samasta aineistosta voidaan saada useita eri alaluokkia tutkijan valitun lähestymistavan mukaan. Teemoittelussa tutkimusongelman olennaisimmat aiheet paikannetaan käytettävästä aineistosta ja nämä eivät myöskään ole ennakoita määriteltyjä,

vaan muodostuvat tutkijan analyysin tuloksina (Juhila, 2021). Tyypittelyssä aineistosta lajitellaan samankaltaisten ominaisuuksien ja / tai piirteiden alle erilaiset tunnistettavat ilmiöt (Günther & Hasanen, 2021).

Aineiston käsittelyn jälkeen vastaukset tulee analysoida ja hypoteesit testata. Tässä tutkielmassa hypoteesit testataan t-testillä, jonka avulla arvioidaan kahden riippumattoman ryhmän välistä keskiarvoeroa. T-testin edellytyksenä on, että vertailtavia ryhmiä on kaksi, muuttujien tulee olla normaalijakautunut, muuttujan numeerinen mitta-asteikko on suhde- tai välimatka-asteikko ja kummankin ryhmän hajonnan tulee olla yhtä suuri sekä otoskoon tulee olla tarpeeksi suuri. Levenen F-testin avulla voidaan todentaa hajonnan eli populaatiovarianssin samankaltaisuus. T-testissä asetetaan 2 hypoteesia, niin sanottu nollahypoteesi, joka olettaa, että ryhmien välillä ei ole eroa ja vastahypoteesi, joka olettaa, että ryhmien välillä on eroa. T-testin tuloksena saadaan p-arvo, jolle määritetyn riskitason mukaan nollahypoteesi joko hyväksytään tai hylätään. Yleisin käytetty riskitaso on 5 prosenttia eli p-arvon tulee olla $<0,05$, jotta nollahypoteesi hylätään ja vastahypoteesi hyväksytään. Lisäksi efektikoon laskemisen avulla voidaan arvioida t-testillä saatujen mittaustulosten vaikutuksen suuruutta. Efektikokoa ilmaistaan d-suureen avulla, jota pääsääntöisesti tulkitaan niin, että d-suureen arvon ollessa 0,2, on tekijän voimakkuus pieni tai d-suureen ollessa 0,5, on tekijän voimakkuus keskisuuri ja d-suureen ollessa 0,8 on tekijän voimakkuus suuri. (Tähtinen ja muut, 2020, s. 120–126).

4.2 Aineiston kuvailu

Tutkimus on rajattu koskemaan sellaisia yrityksiä, jotka ovat olleet listattuna Helsingin pörssin päälistalla koko kalenterivuoden (12 kk) vuosina 2019 ja 2020 ja joiden tilikausi on kalenterivuosi. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu yhtiöt, joiden kertomus on annettu muualla kuin Suomessa (5 kpl) sekä kaikki rahoitustoimialan yritykset (11 kpl) toimialan erityispiirteiden vuoksi. Lisäksi tutkimusaineistosta on rajattu ulkopuolelle yhtiöt, joiden tilintarkastusyhteisö on vaihtunut sekä muutamia yhtiöitä, jotka ovat joko listautuneet vuoden 2019 aikana, eikä näin ollen ole olleet 12 kuukautta päälistalla vuonna

2019 tai yhteisössä on toteutettu huomattavia uudelleenjärjestelyjä sekä osien myyntejä vuosina 2019 ja 2020. Yhtiöt, joilla kaupankäynnin kohteena oli useampi osakesarja, käsiteltiin tässä tutkielmassa yhtenä yhtiönä. Rajausten jälkeen tutkimusaineisto koostuu 94 listayhtiön tilintarkastuskertomuksista vuosina 2019 ja 2020. Koska aineisto käsitti vain sellaiset yhtiöt, joiden tilikausi on kalenterivuosi, niin pääasiassa tilikauden 2019 tilintarkastuskertomukset oli annettu ennen koronan julistamista pandemiaksi ja rajoitusten voimaantuloa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tämän vuoksi tutkielmassa verrataan tilikautta ennen pandemiaa eli vuotta 2019 ja ensimmäistä pandemian aikaista tilikautta eli vuotta 2020, jolloin koronan vaikutukset muuttuneessa toimintaympäristössä on ollut mahdollista raportoida. Tutkielmassa ei kuitenkaan voida poissulkea muiden tapahtumien kuin koronapandemian vaikutusta KAMeihin.

Tutkielman aineisto on haettu Orbis-tietokannasta ja Nasdaq Helsingin internet-sivuilta ja listaukset täsmäytettiin ristiin, jotta varmistuttiin aineiston täydellisyydestä. Yllä kuvattujen rajausten jälkeen tutkittavien yhtiöiden tilintarkastuskertomukset haettiin Vuosikertomukset.net -sivustolta tai yhtiöiden omilta internet-sivuilta. Tilintarkastuskertomuksilta poimittiin manuaalisesti raportoidut KAMit, jotka koodattiin tilinpäätösstandardin mukaan ja KAMit vietiin tekstinkäsittelyohjelmaan, jonka avulla laskettiin sanojen lukumäärä sekä KAMien kuvailusta, että siihen suoritettavien toimenpiteiden osalta ja verrattiin, onko niissä ollut muutosta. KAMien pituuden lisäksi tilintarkastuskertomuksilta poimittiin ja koodattiin KAMien lukumäärä yhtiön toimialan ja tilintarkastajan (Big 4 / ei-Big 4) mukaan.

4.3 Reliabiliteetti ja validiteetti

Tutkimustulosten lisäksi tulee arvioida tutkimuksen luotettavuutta reliabiliteetin ja validiteetin kautta. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tulosten luotettavuutta ja johdonmukaisuutta riippumatta siitä, kuinka monta kertaa tulosten mittaus toistetaan. Validiteetilla tarkoitetaan mittauksella saatujen tulosten pätevyyttä eli kuinka hyvin tutkimuskysymyksen vastataan valitulla mittaustavalla. (Tähtinen ja muut, 2020, s. 84–86). Tässä

tutkielmassa aineisto koostui 94 tutkittavasta yrityksestä, mikä kattaa laaja-alaisesti Helsingin pörssin päälistalla olleita yrityksiä vuosina 2019–2020. Lisäksi tutkielmassa on tarkasteltu eri näkökulmista koronapandemian vaikutuksia raportoitaviin KAMEihin ja tutkielman tilastollisena menetelmänä on käytetty t-testiä, jonka käyttöedellytykset ovat täyttyneet. Edellä mainituilla seikoilla on pyritty varmistamaan tutkielman reliabiliteetti ja validiteetti.

Huomionarvoista on kuitenkin se seikka, että koodaus perustuu tutkijan omaan valintaan, miten hän aineiston lajittelee, joten tämän osalta tutkimus ei ole täysin toistettavissa toisen tutkijan tekemänä. Toisaalta tilinpäätösstandardit ovat melko yksiselitteisiä, joten lähinnä aineiston luokittelussa tutkijan harkinnan varaan jää, miten hän lajittelee esimerkiksi sellaiset KAMit, joissa yhtenä ja samana KAMina on kuvailtu sekä liikearvon arvonalentuminen (IAS 36) että myyntisaamisten mahdollinen arvonalentuminen / luotto-tappiovarauksen tarve (IFRS 9). Tämän tutkielman ajanjakso käsittää vain ensimmäisen pandemianaikaisen tilikauden ja mikäli ajanjaksoa olisi laajennettu, olisi sillä saattanut olla vaikutuksia tutkimustuloksiin. Toisaalta läpikäytyissä aikaisemmissa tutkimuksissa, oli tarkasteltu vain ensimmäistä pandemian alkamisen jälkeistä tilikautta.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen tulokset. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää koronapandemian vaikutuksia raportoitaviin KAMEihin Helsingin pörssin yrityksissä vuosien 2019 ja 2020 välillä. Aikaisempien tutkimusten ja PRH:n keräämän aineiston pohjalta hypoteeseja johdettiin kolme kappaletta.

Aineisto koostui rajausten jälkeen 94 Helsingin pörssin yrityksestä edustaen kymmentä eri toimialaa. Taulukossa 2 on eritelty tutkielmassa tarkasteltavat yhtiöt toimialan ja tilintarkastajan mukaan. Lukumääräisesti eniten yhtiöitä oli ”Teollisuustuotteet ja -palvelut”, ”Kulutushyödykkeet” ja ”Teknologia” -kategorioissa. Toimialoittain tarkasteltuna yhtiöt olivat jakautuneet melko tasaisesti kolmen eri Big 4 -yhteisön kesken. Tutkimuksessa mukana olevista yrityksistä yli 90 prosentilla tilintarkastajaksi oli valittu jokin Big 4 -yhteisö. Kolmella yrityksellä tilintarkastajaksi oli valittu 2 henkilöä ja viidellä yhtiöllä jokin pienempi tilintarkastusyhteisö. Toimialoittain tarkasteltuna EY oli useimmiten valittuna ”Teollisuustuotteet ja -palvelut” ja ”Kulutushyödykkeet” -toimialojen yhtiöihin tilintarkastajaksi. KPMG:n ja PwC:n tilintarkastamat yhtiöt olivat jakautuneet tasaisemmin eri toimialoille, vaikka näilläkin yhteisöillä ”Teollisuustuotteet ja -palvelut” -kategorian yhtiötä oli lukumääräisesti eniten.

Taulukko 2. Tarkasteltavat yhtiöt jaoteltuna toimialan ja tilintarkastajan mukaan.

Toimiala	Deloitte	EY	KPMG	PwC	Muut	N	(%)
Energia				1		1	1 %
Kiinteistöyhtiöt		1	2	1		4	4 %
Kulutushyödykkeet		8	3	6	1	18	19 %
Peruskulutustuotteet		3		3	1	7	7 %
Perusteollisuus		2	2	4		8	9 %
Teknologia	1	5	6	3	1	16	17 %
Teollisuustuotteet ja -palvelut	1	10	7	7	5	30	32 %
Terveydenhuolto	1		4	1		6	6 %
Tietoliikennepalvelut			2			2	2 %
Yleishyödylliset palvelut	1		1			2	2 %
N	4	29	27	26	8	94	100 %
%	4 %	31 %	29 %	28 %	9 %		

Tarkasteltavista yhtiöistä yhdeksällä yhtiöllä KAMien lukumäärä oli noussut vertailukauden nähdessä ja näissä yhtiöissä KAMien kuvailu sekä siihen kohdistuvia tarkastustoimenpiteitä oli kuvailtu laaja-alaisemmin. Vastaavasti 17 yhtiöllä KAMien lukumäärä oli pienentynyt ja näissä KAMien kuvailun ja tehtyjen tarkastustoimenpiteiden sanamäärä oli pienentynyt. 68 yhtiön kohdalla KAMien lukumäärässä ei ollut muutosta vuosien 2019 ja 2020 välillä. Näistä 68 yhtiöstä 21 KAMien kuvailun sanamäärä oli noussut ja näistä 21 yhtiöstä 12:lla tehtyjen tarkastustoimenpiteiden sanamäärä oli lisääntynyt ja 7 yhtiöllä pienentynyt ja 2 yhtiöllä ei ollut mitään muutosta tarkastustoimenpiteiden kuvailussa. 32 yhtiöllä KAMien kuvailun sanamäärä oli pienentynyt ja näistä 18 tehtyjen tarkastustoimenpiteiden sanamäärä oli pienentynyt ja 8 yhtiöllä lisääntynyt ja 6 yhtiöllä ei ollut mitään muutosta. Yhdeksällä yhtiöllä ei ollut mitään muutoksia KAMien lukumäärässä, niiden kuvailuissa tai tehtyjen tarkastustoimenpiteiden kuvailussa.

Taulukossa 3 on yhteenveto raportoitavien KAMien keskimääräisestä lukumäärästä toimialoittain ja tilintarkastusyhteisöittäin. Vuonna 2019 lukumääräisesti eniten KAMEja tilintarkastuskertomuksissa raportoivat muut kuin Big 4 -yhteisöt. Vuonna 2020 KAMEja raportoi lukumääräisesti eniten KPMG, jonka raportoitavien KAMien lukumäärässä ei tapahtunut muutosta, mutta muut tilintarkastajat raportoivat vähemmän KAMEja kuin vertailuvuonna. Vuonna 2019 keskimääräisesti eniten KAMEja on raportoitu "Energia" ja "Yleishyödylliset palvelut" -toimialoilla sekä yhdessä "Kulutushyödykkeet"-toimialan yhtiössä. Tutkielmassa mukana olevissa yhtiöissä on raportoitu yhdestä viiteen KAMia vuosina 2019–2020. Taulukossa 4 on esitetty kuinka monta ja kuinka monessa yhtiössä toimialoittain jaoteltuna on raportoitu KAMEja vuosina 2019 ja 2020. Vuonna 2019 yleisimmin raportoitiin 3 KAMia ja kahdeksassa yhtiössä on raportoitu ainoastaan 1 KAM ja kolmessa yhtiössä 5 KAMia. Vuonna 2020 vain yhdessä yhtiössä on raportoitu 5 KAMia ja yleisimmin raportoitiin kaksi KAMia. T-testin tulosten mukaan KAMien lukumäärässä vuosien 2019 ja 2020 välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa ja efektikoko on pieni ($t(185) = 0,79$; $p = 0,429$, $d = -0,11$). Koska kokonaistasolla KAMien lukumäärässä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, niin mielenkiinnosta ja ylimääräisenä tarkasteltiin, oliko eri tilintarkastusyhteisöjen raportoimien KAMien lukumäärässä tilastollisesti

merkitsevää eroa ja ainoastaan EY:n kohdalla havaittiin tilastollisesti merkitsevä ero ($p = 0,020$). Tässä tutkielmassa tehtiin yhteenveto KAMien lukumääristä ja niiden vaihtelusta tarkasteltavien vuosien välillä ja yhteenvedon tulokset olivat yhteneväiset PRH:n seurantaan listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa esitetyistä KAMeista vuosien 2018–2021 välillä. Koronapandemialla ei ole ollut vaikutusta, tutkielmassa mukana olevien yhtiöiden raportoitavien KAMien lukumäärään.

Taulukko 3. Yhteenveto KAMien lukumäärästä keskimäärin toimialan ja tilintarkastusyhteisön mukaan.

Toimiala	KAMit 2019 (kpl)					KAMit 2020 (kpl)				
	Deloitte	EY	KPMG	PwC	Muut	Deloitte	EY	KPMG	PwC	muut
Energia				5,0					4,0	
Kiinteistöyhtiöt		2,0	3,0	1,0		2,0	3,0	1,0		
Kulutushyödykkeet		2,3	2,7	2,8	4,0	2,4	2,3	2,5	3,0	
Peruskulutustuotteet		2,7		2,7	3,0	2,3		3,0	3,0	
Perusteollisuus		3,5	3,5	3,5		3,5	3,5	3,0		
Teknologia	3,0	2,0	2,7	2,3	3,0	2,0	2,0	2,7	2,7	3,0
Teollisuustuotteet ja -palvelut	2,0	2,6	2,7	2,9	2,2	2,0	2,5	2,4	2,9	2,2
Terveystuotteet ja -palvelut	3,0		2,8	3,0		2,0		2,5	3,0	
Tietoliikennepalvelut			3,0					3,5		
Yleishyödylliset palvelut	4,0		3,0			4,0		3,0		
	3,0	2,5	2,9	2,9	3,1	2,5	2,5	2,9	2,8	2,8

Taulukko 4. Raportoitujen KAMien lukumäärä toimialoittain.

KAMien lukumäärä	2019						2020						Yhteensä	
	1	2	3	4	5	Yht.	1	2	3	4	5	Yht.	2019	2020
Energia					1	1				1		1	5	4
Kiinteistöyhtiöt	1	2		1		4	1	2		1		4	9	9
Kulutushyödykkeet	3	5	7	2	1	18	1	9	7	1		18	47	44
Peruskulutustuotteet		4	1	2		7	1	2	2	2		7	19	19
Perusteollisuus		1	3	3	1	8		2	3	2	1	8	28	26
Teknologia	1	8	6	1		16	1	8	6	1		16	39	39
Teollisuustuotteet ja -palvelut	3	10	13	4		30	4	11	11	4		30	78	75
Terveystuotteet ja -palvelut		2	3	1		6		4	1	1		6	17	15
Tietoliikennepalvelut			2			2			1	1		2	6	7
Yleishyödylliset palvelut			1	1		2			1	1		2	7	7
	8	32	36	15	3	94	8	38	32	15	1	94	255	245

Tutkielman ensimmäisenä hypoteesina oli, että toimialalla oli vaikutusta raportoitavien KAMien lukumäärään ja toisena hypoteesina, että perustelu KAMin valinnalle sekä niihin kohdistuvia tarkastustoimenpiteitä kuvailtiin laaja-alaisemmin koronapandemian vaikutusten takia. Tarkasteltaessa toimialoittain raportoitujen KAMien määrää, niin keskimäärin KAMien lukumäärässä ei juurikaan ollut muutosta tarkasteltavien vuosien välillä,

kuten taulukosta 5 ilmenee. Ainoastaan ”Tietoliikennepalvelut” -toimialalla KAMien lukumäärä on lisääntynyt merkittävästi, mikä johtui yhden yhtiön rakennejärjestelyistä tilikaudella 2020. Edellä olevasta taulukosta 4 voimme todeta, että raportoitujen KAMien lukumäärässä per toimiala ei ole ollut muutosta vuosien 2019 ja 2020 välillä, mutta kokonaistasolla vuonna 2020 on raportoitu 10 KAMia vähemmän kuin vuonna 2019. ”Energia”, ”Kulutushyödykkeet”, ”Perusteollisuus” ja ”Teollisuustuotteet ja -palvelut” toimialoilla raportoitavien KAMien kokonaismäärä on pienentynyt ja muilla toimialoilla lukumäärät ovat pysyneet samana molempina tarkasteltavina vuosina. T-testin tulokset toimialan vaikutuksesta raportoitavien KAMien lukumäärään oli $t(18) = 0,10$; $p = 0,923$, $d = -0,002$.

Taulukko 5. KAMien lukumäärät keskimäärin ja niiden muutos vuosien 2019 ja 2020 välillä.

Toimiala	2019	2020	muutos	muutos%
Energia	5,0	4,0	-1,0	-20 %
Kiinteistöyhtiöt	2,3	2,3	0,0	0 %
Kulutushyödykkeet	2,6	2,4	-0,2	-6 %
Peruskulutustuotteet	2,7	2,7	0,0	0 %
Perusteollisuus	3,5	3,3	-0,3	-7 %
Teknologia	2,4	2,4	0,0	0 %
Teollisuustuotteet ja -palvelut	2,6	2,5	-0,1	-4 %
Terveydenhuolto	2,8	2,5	-0,3	-12 %
Tietoliikennepalvelut	3,0	3,5	0,5	17 %
Yleishyödylliset palvelut	3,5	3,5	0,0	0 %
	3,0	2,9	-0,1	-3 %

ISA 701 -standardin mukaisesti tilintarkastuskertomuksessa tulee kuvata miksi valittu KAM on merkittävä ja kuinka tätä on käsitelty tilintarkastuksessa (ISA 701.13). Taulukossa 6 esitetään kuinka monella sanalla yhtä KAMia on kuvattu keskimäärin toimialoittain eriteltynä kumpanakin vuotena sekä kuvailuun käytettyjen sanojen kappalemääräinen ja prosentuaalinen muutos. Teknologia toimialan yhtiöissä KAMien kuvailun sanamäärät ovat pienentyneet reilu kymmenen prosenttia. Myös terveydenhuollon ja tietoliikenteen alan yhtiöissä KAMien kuvailun sanamäärät ovat pienentyneet, mutta ei niin huomattavasti kuin teknologia toimialalla. Muissa toimialoissa KAMien kuvailun sanamäärät ovat kasvaneet, joista huomattavin kasvu on ollut yleishyödyllisten palvelujen yhtiöissä. ”Yleishyödylliset palvelut” -kategoriassa on tässä tutkielmassa mukana ainoastaan

2 yhtiötä, Fortum Oyj ja Lassila & Tikanoja Oyj, joista Fortumin Uniper-kaupan hankintamenolaskelman alustava käsittely kirjanpidossa on ollut KAM, jota on kuvattu laaja-alaisesti. Uniper-investointi on ollut KAM myös vuonna 2019, mutta Fortumin omistusosuus siitä on ollut alle 50 prosenttia ja se on käsitelty osakkuusyhtiönä. Fortumin Uniper-investoinnin laaja-alaisempi kuvailu ei ole johtunut koronapandemiasta. Kokonaistasolla tarkasteltuna KAMien kuvailun sanamäärän muutoksessa ei ole ollut tilastollisesti merkitsevää eroa $t(186) = 0,41$; $p = 0,682$, $d = -0,60$.

Taulukko 6. Raportoitujen KAMien kuvailun sanamäärä ja niiden muutos.

KAMien kuvailun sanamäärä	2019	2020	muutos lkm	muutos %
Energia	86	88	2	2 %
Kiinteistöyhtiöt	233	246	12	5 %
Kulutushyödykkeet	1417	1478	61	4 %
Peruskulutustuotteet	480	499	19	4 %
Perusteollisuus	686	711	26	4 %
Teknologia	1206	1071	-135	-11 %
Teollisuustuotteet ja -palvelut	2551	2596	46	2 %
Terveystieteet	539	514	-25	-5 %
Tietoliikennepalvelut	132	130	-1	-1 %
Yleishyödylliset palvelut	159	235	76	48 %

Taulukossa 7 esitetään keskimääräinen sanamäärä, jolla on kuvattu KAMiin liittyviä tarkastustoimenpiteitä. Energiatoimialan yhtiöitä Helsingin pörssissä ja siten tässä tutkielmassa on ainoastaan yksi, Neste Oyj. Neste Oyj:n raportoitavien KAMien lukumäärä on pienentynyt tilikaudella 2020 ja poisjäänyt KAM oli vaihto-omaisuuden arvostus, jota oli kuvattu laaja-alaisesti vuonna 2019. Neljällä eri toimialalla KAMeihin kohdistettuja tarkastustoimenpiteitä on kuvailtu laaja-alaisemmin. ESMAn ilmoittamat tilinpäätösten valvonnan painopistealueet liittyivät muun muassa omaisuuserien arvostamiseen (käyttöomaisuus, sijoitukset) ja rahoitusvarojen arvostamiseen (mahdolliset luottotappiot), jolloin on loogista, että ”Kiinteistöyhtiöt” ja ”Kulutushyödykkeet” -toimialoilla sanamäärät kuvailuista tarkastustoimenpiteistä ovat kasvaneet.

Esimerkiksi NoHo Partners Oyj:n tilintarkastuskertomuksessa liikearvon arvostus on ollut yksi KAMeista ja kuvailuihin sen tarkastustoimenpiteistä on lisätty seuraava teksti vertailukauden kuvauksen lisäksi: ”Tämän lisäksi vertasimme johdon

arvonalentumistestauksen lopputulemaa NoHo Partners Oyj:n markkina-arvoon.” Reka Industrials Oyj:llä konsernin rahoitusjärjestelyt on ollut yksi KAMEista ja sen tarkastustoimenpiteitä on kuvattu vertailukauden kuvauksen lisäksi seuraavasti: ”Tarkastustoimenpiteisiimme on sisältynyt rahoitusjärjestelyihin liittyvien kirjausperiaatteiden asianmukaisuuden arviointia sekä kirjaustapahtumien oikeellisuuden varmistamista aineistotarkastuksen toimenpitein.” KAMien tarkastustoimenpiteiden kuvailussa ei ole ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, sillä T-testillä saatiin seuraavat tulokset: $t(185) = 0,42$; $p = 0,673$, $d = -0,06$.

Taulukko 7. Raportoitujen KAMien tarkastustoimenpiteiden kuvailun sanamäärä ja niiden muutos.

Tarkastustoimenpiteiden kuvailun sanamäärä	2019	2020	muutos lkm	muutos %
Energia	78	67	-11	-14 %
Kiinteistöyhtiöt	193	205	12	6 %
Kulutushyödykkeet	1089	1159	70	6 %
Peruskulutustuotteet	426	421	-4	-1 %
Perusteellisuus	523	522	-1	0 %
Teknologia	935	919	-16	-2 %
Teollisuustuotteet ja -palvelut	2075	2150	75	4 %
Terveystuotteet	434	408	-26	-6 %
Tietoliikennepalvelut	109	106	-2	-2 %
Yleishyödylliset palvelut	124	129	5	4 %

Edellä kuvattujen tutkimustulosten perusteella ensimmäinen hypoteesi kumottiin, sillä toimialalla ei ole ollut vaikutusta raportoitavien KAMien lukumäärään. Myös hypoteesi 2 kumottiin, sillä sekä raportoitujen KAMien ja niihin suoritettujen tarkastustoimenpiteiden kuvailujen muutoksessa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, vaikkakin efektiivisellä oli keskiarvo vaikutus KAMien kuvailujen osalta käytettyjen sanamäärän t-testissä.

Kolmantena hypoteesina tutkielmassa oli, että kyseessä oleva tilinpäätösstandardi vaikutti KAMien lukumäärään. Taulukossa 8 on esitetty yleisimmät tilinpäätösstandardit, joihin KAM liittyy. Yleisimmin KAMit liittyvät omaisuuserien arvostukseen ja liikevaihdon tulouttamiseen. IAS 36 omaisuuserien arvonalentuminen -standardia sovelletaan lähes kaikkiin aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden arvonalentumisen testaukseen muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Taulukossa omaisuuseriä ei ole eroteltu erikseen,

mutta tutkittavista yrityksistä KAM liittyi pääasiassa liikearvon ja tytäryhtiöosakkeiden arvostukseen. ESMA:n tilinpäätösten painopistealueissa painotettiin seuraavia standardeja: IAS 1, IAS 36, IFRS 9 ja IFRS 16. Ainoastaan IFRS 16 -standardin suhteellinen osuus kaikista raportoiduista KAMEista pieneni ja muiden painopistealueen standardien suhteellinen osuus kaikista raportoiduista KAMEista nousi. Tilikaudella 2019 oli takautuvasti otettu käyttöön IFRS 16 -standardi, mikä oli jokaisen raportoidun KAMin syy kyseisessä standardissa. Niin Suomen Tilintarkastajat kuin ESMA painottivat ohjeistuksissaan kiinnittämään huomiota johdon tekemiin arvioihin. Kaikki taulukon 8 tilinpäätösstandardit, joiden suhteellinen osuus tilikaudella raportoituhiin KAMien kokonaismäärään nähden oli noussut tilikaudella 2020, ovat sellaisia, joissa on arvostukseen ja arvionvaraisuuteen liittyviä elementtejä. T-testillä tarkasteltaessa raportoituja KAMEja tilinpäätösstandardeittain, tulokseksi saatiin $t(28) = 0,18$; $p = 0,857$. Hypoteesi 3 hylättiin, sillä t-testin tulosten mukaan tilinpäätösstandardilla ei ole ollut merkitystä raportoidussa KAMissa.

Taulukko 8. Raportoidut KAMit tilinpäätösstandardeittain.

Standardi	kpl 2019	kpl 2020	muutos %	standardin KAMien osuus kaikista KAMEista		muutos %
				2019	2020	
IAS 1 - Tilinpäätöksen esittäminen	6	7	16,7 %	2,3 %	3,0 %	28,7 %
IAS 2 - Vaihto-omaisuus	30	28	-6,7 %	11,7 %	12,1 %	3,0 %
IAS 12 - Tuloverot	9	6	-33,3 %	3,5 %	2,6 %	-26,4 %
IAS 36 - Omaisuuserien arvonalentuminen	78	74	-5,1 %	30,5 %	31,9 %	4,7 %
IAS 37 - Varaukset, ehdolliset velat ja ehdolliset varat	2	2	0,0 %	0,8 %	0,9 %	10,3 %
IAS 38 - Aineettomat hyödykkeet	5	6	20,0 %	2,0 %	2,6 %	32,4 %
IAS 40 - Sijoituskiinteistöt	5	4	-20,0 %	2,0 %	1,7 %	-11,7 %
IFRS 3 - Liiketoimintojen yhdistäminen	3	3	0,0 %	1,2 %	1,3 %	10,3 %
IFRS 5 - Myytävänä olevat pitkäaikaiset omaisuuserät ja lopetetut toiminnot	3	0	-100,0 %	1,2 %	0,0 %	-100,0 %
IFRS 7 - Rahoitusinstrumentit: tilinpäätöksessä esitettävät tiedot	4	3	-25,0 %	1,6 %	1,3 %	-17,2 %
IFRS 9 - Rahoitusinstrumentit	12	12	0,0 %	4,7 %	5,2 %	10,3 %
IFRS 10 - Konsernitilinpäätös	5	4	-20,0 %	2,0 %	1,7 %	-11,7 %
IFRS 15 - Myyntituotot asiakkassopimuksista	72	67	-6,9 %	28,1 %	28,9 %	2,7 %
IFRS 16 - Vuokrasopimukset	3	0	-100,0 %	1,2 %	0,0 %	-100,0 %
Muut	19	16	-15,8 %	7,4 %	6,9 %	-7,1 %
	256	232		100,0 %	100,0 %	

Tutkittavista yrityksistä vain viiden yhtiön KAMEissa oli suora viittaus koronapandemian vaikutuksiin. Viking Linen, Stockmannin ja Investor Housen KAMien koronaviittaukset

liittyivät omaisuuserien arvostukseen. Viking Linen tilintarkastaja oli raportoinut siitä seuraavasti:

Poistojen suuruus perustuu aluksen odotettavissa olevaan käyttöaikaan, sekä aluksen arvioituun jäännösarvoon, ja se heijastaa siten johdon arviota näistä. Covid-19 pandemia on huomattavasti vaikuttanut yhtiön toimintaan ja tämä seikka saattaa johtaa alusten arvon alentumiseen. (Viking Line Abp tilintarkastuskertomus 2020).

Neste Oyj:llä COVID-19 -viittaus oli liikevaihdon tuloutukseen liittyvässä KAMissa ja sitä oli kuvattu näin: "Liikevaihtovirtojen luonne ja alttius COVID-19 pandemian tuomille riskeille ovat erilaiset, ja olemme ottaneet tämän huomioon riskienarvioinnissamme." NoHo Partners Oyj:llä KAMina oli "Julkiset avustukset COVID-19 pandemiaan liittyen" ja tämä oli nostettu KAMiksi, sillä avustuksiin liittyi ehtoja, ja ehtojen täyttymisen arviointi on sisältänyt johdon arviota ja näitä tarkastellaan jälkikäteen, jolloin näihin saattaa kohdistua takaisinmaksuvelvollisuus.

NoHo Partnersin vuoden 2019 tilintarkastuskertomus on annettu toukokuussa 2020, jolloin koronapandemian vaikutukset yhtiön liiketoimintaan ovat olleet selvillä, ja tämän takia tilintarkastuskertomuksella on muuna seikkana esitetty koronapandemiasta johdettu toiminnan jatkuvuuteen liittyvä olennainen epävarmuus kumpanakin tarkasteltavana vuotena:

Haluamme kiinnittää huomiota tilinpäätöksen liitetietojen kohdissa "1.3. COVID-19 vaikutus konsernin liiketoimintaan" ja "1.4 Oletus toiminnan jatkuvuudesta" annettuihin kuvauksiin pandemian aiheuttamista epävarmuustekijöistä liittyen konsernin tulevaan toimintaan ja rahoitukseen. Kuvatut tapahtumat ja olosuhteet osoittavat sellaista olennaista epävarmuutta, joka saattaa antaa merkittävää aiheutta epäillä yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa. Lausuntoamme ei ole mukautettu tämän seikan osalta. (NoHo Partners Oyj tilintarkastuskertomus 2019 ja 2020).

6 Johtopäätökset

Tutkielman viimeisessä luvussa tehdään yhteenveto tutkielmasta sekä käydään läpi tutkimustulokset ja verrataan niitä aikaisempiin tutkimuksiin. Lisäksi annetaan ehdotuksia muutamille jatkotutkimusaiheille.

Tässä tutkielmassa käsiteltiin koronapandemian vaikutuksia tilintarkastuksen kannalta keskeisiin seikkoihin (KAM) Helsingin pörssin yrityksissä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, oliko pandemialla vaikutuksia tilintarkastuskertomuksissa raportoitaviin KAMEihin ja niihin kohdistuviin tarkastustoimenpiteisiin sekä oliko toimialalla tai tilinpäätösstandardilla vaikutusta. Tutkimuksessa analysoitiin 94 suomalaisen listayhtiön tilintarkastuskertomukset vuosilta 2019 ja 2020.

6.1 Yhteenveto ja johtopäätökset

Pandemian alussa koronavirus levisi nopeasti, mikä johti monissa maissa liikkumis- ja koontumisrajoituksiin. Tämä vaikutti suoraan tilintarkastajien työhön, sillä lähikontakteja tuli välttää ja etätyöskentelyä suositeltiin. Rajoitustoimenpiteet ja muuttunut toimintaympäristö vaikuttivat tilintarkastustoimeksiannon riskienarviointiin ja sitä kautta sillä saattoi olla suoria vaikutuksia KAMEihin. Tilintarkastajien tuli nopeasti sopeutua uusiin muuttuneisiin olosuhteisiin sekä noudattaa päivitettyjä sääntelyviranomaisten suosituksia varmistaakseen tilintarkastuksen laadun ja luotettavuuden.

Kend ja Nguyen (2022) tutkimuksen tulosten mukaan Big 4-yhteisöt raportoivat enemmän koronaan liittyviä KAMEja, ja niitä kuvailtiin laajemmin vuonna 2020 verrattuna vuoteen 2019. Tutkimuksessa ei löydetty viitteitä, että käytetyssä kielessä olisi ollut merkitsevää muutosta, mutta standardeittain tarkasteltuna, raportoidut KAMit liittyivät usein liikevaihdon tulouttamiseen. Hegazyn ja muiden (2022) mukaan tilintarkastajan sukupuoli tai tilintarkastusyhteisöllä ei ollut merkitsevää vaikutusta KAMien tunnistamiseen koronapandemian aikana, mutta tilintarkastajan toimialatuntemuksella,

auktorisoinnilla ja kokemusvuosilla oli vaikutusta. Murphyn ja muiden (2023) mukaan KAMEja kuvailtiin yksityiskohtaisemmin tilintarkastajan sukupuolesta riippumatta, mutta niiden lukumäärään pandemialla ei ollut vaikutusta. Murphyn ja muiden (2023) tutkimuksessa havaittiin myös, että tilintarkastuspalkkiot nousivat pandemian aikana. Rainsburyn ja muiden (2023) mukaan pandemia lisäsi huomattavasti KAMien lukumäärää ja niitä kuvailtiin laaja-alaisemmin ja uusiseelantilaisella aineistolla tehdyllä tutkimuksella suuressa osassa KAMEja oli viittauksia koronapandemiaan, ja tilintarkastajat olivat ottaneet huomioon pandemian aiheuttamat epävarmuustekijät raportoinnissaan.

Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella ei koronapandemialla eikä toimialalla ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta raportoitavien KAMien lukumäärään. Vuonna 2020 raportoitiin keskimäärin vähemmän KAMEja kuin vuonna 2019. Toimialoista ainoastaan tietoliikennepalveluissa KAMien lukumäärä kasvoi merkitsevästi, mikä johtui yhden yhtiön rakennejärjestelyistä. KAMien kuvailujen ja niihin kohdistuvien tarkastustoimenpiteiden kuvailun sanamäärä kasvoi hieman, mutta muutos ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Joillakin toimialoilla, kuten ”Kiinteistöyhtiöt” ja ”Kulutushyödykkeet”, KAMien kuvailujen sanamäärät kasvoivat enemmän. Tutkielman tulokset näiltä osin eivät olleet yhteneväiset aikaisempien tutkimusten kanssa, sillä Rainsbury ja muiden (2023) tutkimuksen mukaan koronapandemialla oli vaikutuksia KAMien lukumäärään ja niistä kerrottujen kuvailujen pituuteen. Murphy ja muut (2023) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että koronapandemialla ei ollut vaikutuksia KAMien lukumäärään, mutta niiden kuvailuun pandemialla oli vaikutusta.

Myöskään tilinpäätösstandardilla, johon raportoitu KAM liittyi, ei ollut tilastollista merkitsevyyttä. Yleisimmät KAMit liittyivät omaisuuserien arvostukseen ja liikevaihdon tuottamiseen. ESMA:n painopistealueet, kuten omaisuuserien arvonalentuminen ja rahoitusvarojen arvostaminen, näkyivät raportoiduissa KAMEissa. Tutkimustulosten mukaan tilintarkastajat olivat kiinnittäneet huomiota ESMA:n ja Suomen Tilintarkastajien suosituksen mukaisesti sellaisiin tilinpäätöseriin, jotka sisältävät merkittävää johdon

harkintaa, arvioita ja epävarmuutta. Tämän osalta tutkielman tulokset ovat yhteneväiset Rainsburyn ja muiden (2023) sekä Kend ja Nguyen (2022) saatujen tulosten kanssa.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että koronapandemialla oli jonkin verran vaikutusta tilintarkastuskertomusten sisältöön, mutta ei tilastollisesti merkitsevästi raportoitavien KAMien tai niihin kohdistuvien tilintarkastustoimenpiteiden laaja-alaisempaan kuvailuun. Tutkielmassa mukana olevista yrityksistä yli 90 prosentilla tilintarkastajana oli jokin Big 4 -yhteisö. Kend ja Nguyen (2022) havaitsivat, että Big 4 -yhteisöt raportoivat enemmän koronaan liittyviä tilintarkastustoimenpiteitä kuin pienemmät tilintarkastusyhteisöt, mutta tällaista johtopäätöstä tämän tutkielman perusteella ei pystynyt tekemään, sillä kaikissa niissä yhtiöissä, joiden KAMEissa viitattiin koronapandemiaan, tilintarkastajana toimi jokin Big 4 -yhteisö.

Tutkielman tulosten perusteella KAMien raportointiin vaikuttivat yrityksen muut ulkoiset tekijät kuin koronapandemia. Helsingin pörssi on melko pieni markkinapaikka ja lähes 70 prosentilla tutkielmassa mukana olleista päälistan yhtiöistä toimialana oli ”Kulutushyödykkeet”, ”Teknologia” ja ”Teollisuustuotteet ja -palvelut”. Tutkielman esikuva-artikkelina olleessa Rainsburyn ja muiden (2023) uusiseelantilaisella aineistolla tehdyssä tutkimuksessa yhtiöiden toimialat olivat jakautuneet tasaisemmin, mikä vaikutti suoraan tutkimuksen tulokseen. Sääntelyviranomaisten suositukset oli otettu huomioon, sillä standardikohtaisesti tarkasteltuna arvostukseen liittyvien KAMien lukumäärä nousi, vaikka se ei ollutkaan tilastollisesti merkitsevä. Toisaalta tämän tutkielman ajanjakso käsitti vain ensimmäisen koronapandemian aikaisen tilikauden ja mikäli ajanjaksoa olisi pidennetty, olisi tutkimustulokset saattaneet muuttua merkittävästikin. Toisaalta koronapandemian vaikutuksia tarkasteltaessa, tutkimukseen olisi voitu ottaa mukaan tilikausi 2021, mutta ei enää tilikautta 2022, sillä Suomen maantieteellisen sijainnin ja sen aikaisten kauppasuhteiden takia Ukrainan sodalla oli suuremmat vaikutukset raportoitaviin KAMEihin kuin koronapandemialla.

6.2 Jatkotutkimusehdotukset

Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia onko erilaisilla toimintaympäristön odottamattomilla muutoksilla jokin yhteneväisyys KAM-raportoinnissa vai onko jokainen ulkoinen shokki omanlaisensa ja sillä on omat ominaispiirteensä KAMeihin. Euroopassa 2020-luvulla tällaisia odottamattomia muutoksia ovat olleet koronapandemian lisäksi Ukrainan sota. Myös tämän tutkielman tutkittavaa ajanjaksoa olisi voinut pidentää, jotta nähtäisiin koronapandemian pidempiaikaiset vaikutukset.

Tämä tutkielman esikuva-artikkelin tutkimuksessa haluttiin selvittää, oliko koronapandemialla vaikutusta KAMien lukumäärään ja niiden kuvailujen laaja-alaisuuteen ja tutkielma toistettiin mukailien suomalaisella aineistolla. Muissa KAMien ja koronapandemian vaikutuksia käsittelevissä tutkimuksissa tutkittiin esimerkiksi, oliko tilintarkastajan sukupuolella vaikutusta KAMeihin, vaikuttiko koronapandemia tilintarkastuspalkkioiden määrään ja oliko KAMien kuvailujen sävy muuttunut koronapandemian takia. Näitä näkökulmia olisi myös mielenkiintoista tutkia Suomen olosuhteissa.

ISA 701 -standardi on nyt ollut voimassa hieman vajaa kymmenen vuotta, niin toinen KAMeihin liittyvä jatkotutkimuksen aihe, mikä ei ole koronapandemiaan liittyvä, voisi olla tutkia KAM-raportoinnin kehitystä ja trendejä standardin voimassaoloajalta. Onko laaja-alaisempi KAM-raportointi parantanut tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä ja luottamusta standardinlaatijan uudistustyön tavoitteiden mukaisesti sekä onko sillä ollut vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja onko suomalaisten tilintarkastajien mielipiteet KAM-raportoinnin hyödyllisyydestä muuttuneet. Rautiaisen ja muiden (2021) tutkimuksen mukaan KAM-raportointi vaikutti tilintarkastuksen tehokkuuteen ja tarkastuksen tavoitteiden saavuttamisessa, mutta ei laatuun, eikä KAM-raportointi tilintarkastajien näkemysten mukaan tuonut lisäarvoa tilinpäätöksen käyttäjille.

Lähteet

- Bédard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A. (2019). Consequences of Expanded Audit Reports: Evidence from the Justifications of Assessments in France. *A Journal of Practice & Theory* (2019) 38 (3): 23–45. <https://doi.org/10.2308/ajpt-52339>
- Bepari, Md.K., Nahar, S. & Mollik, A.T. (2024). Perceived effects of key audit matters reporting on audit efforts, audit fees, audit quality, and audit report transparency: stakeholders' perspectives. *Qualitative Research in Accounting & Management* Vol. 21 No. 2, 2024 pp. 192-218. <https://dx.doi.org/10.1108/QRAM-06-2022-0098>
- Brodeur, A., Gray, D., Islam, A. & Bhuiyan, S. (2021). A literature review of the economics of COVID-19. *Journal of Economic Surveys*. 2021; 35: 1007–1044. <https://doi.org/10.1111/joes.12423>
- Chang, Y-T., Chi, W. & Stone, D.N. (2022). Is Client-Specific Information Useful to Investors? Evidence From Key Audit Matter Reports. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 2024, Vol. 39(3) 786–806. <https://doi.org/10.1177/0148558X221091804>
- Coram, P. J. & Wang, L. (2021). The effect of disclosing key audit matters and accounting standard precision on the audit expectation gap. *International journal of auditing* 2021-07, Vol.25 (2), p.270-282. <https://doi.org/10.1111/ijau.12203>
- Cordos, G.-S. & Fülöp, M.-T. (2015). Understanding audit reporting changes: introduction of Key Audit Matters. *Accounting and management information systems* 2015-03, Vol.14 (1), p.128. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/understanding-audit-reporting-changes/docview/1760332939/se-2?accountid=14797>
- DeAngelo, L.E. (1981), Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 3 No. 3, pp. 183-199. [http://dx.doi.org/10.1016/0165-4101\(81\)90002-1](http://dx.doi.org/10.1016/0165-4101(81)90002-1)
- Euroopan komissio 2010. Vihreä kirja Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset. Noudettu 8.8.2024 osoitteesta <https://op.europa.eu/fi/publication-detail/-/publication/08744053-2f56-415a-a985-7ceaf3d3b3a>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1606/2002. Noudettu 7.1.2024 osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02002R1606-20080410>

- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 537/2014. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014R0537-20140616>
- European Securities and Markets Authority (ESMA). (2020) Public Statement: European common enforcement priorities for 2020 annual financial reports. Noudettu 4.1.2024 <https://www.mfsa.mt/wp-content/uploads/2020/11/ESMA-Public-Statement-European-Common-Enforcement-Priorities-for-2020-Annual-Financial-Reports.pdf>
- Gambetta, N., Sierra-García, L., García-Benau, M.A. & Novejarque-Civera, J. (2023), The Informative Value of Key Audit Matters in the Audit Report: Understanding the Impact of the Audit Firm and KAM Type. *Australian Accounting Review*, 33: 114-134. <https://doi.org/10.1111/auar.12396>
- Gutierrez, E., Minutti-Meza, M., Tatum, K.W. & Vulcheva, M. (2018) Consequences of adopting an expanded auditor's report in the United Kingdom. *Review of Accounting Studies*, Vol. 23 No. 4, pp. 1543-1587. DOI: [10.1007/s11142-018-9464-0](https://doi.org/10.1007/s11142-018-9464-0)
- Günther, K. & Hasanen, K. (2021). Tyypittely. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 12.3.2025 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/tyypittely/>
- Günther, K., Hasanen, K. & Juhila, K. (2021). Johdanto: Analyysi ja tulkinta. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 12.3.2025 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulkinta/>
- Halonen, J., Jalkanen-Steiner, J., Pihlgren, K., Sundvik, P., Suomela, M., Tolvanen, M. Torkkel, T. Torniainen, T. & Tuomala, M. (2021). IFRS – käytännön käsikirja. (viides, uudistettu painos). Edita Publishing.

- Hegazy, M.A.A., El-Haddad, R. & Kamareldawla, N.M. (2022), Impact of auditor characteristics and Covid-19 Pandemic on KAMs reporting. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 37 No. 7, pp. 908-933. <https://doi.org/10.1108/MAJ-07-2021-3271>
- International Accounting Standards Board (IASB). 2023. IFRS-tilinpäätösstandardit 2023. Suomenkielinen käännös. ST-Akatemia Oy.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). 2011. Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change. Noudettu 8.8.2024 osoitteesta <https://www.iaasb.org/publications/enhancing-value-auditor-reporting-exploring-options-change-1>
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). 2013. Reporting on Audited Financial Statements: Proposed New and Revised International Standards on Auditing (ISAs). Noudettu 10.8.2024 osoitteesta <https://www.iaasb.org/flysystem/azure-private/publications/files/Complete%20ED%2C%20Reporting%20on%20Audited%20Financial%20Statements.pdf>
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2022). Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet 2021. IFAC. Suomenkielinen käännös. ST-Akatemia Oy. ISBN 978-952-218-402-3
- International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA). (2022). Kansainväliset eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille – (sisältäen Kansainväliset riippumattomuusstandardit) 2021. IFAC. Suomenkielinen käännös. ST-Akatemia Oy. ISBN 978-952-387-3
- Jaffar, R., Abu, N.A., Hassan M.S. & Rahmat, M.M. (2023) Value Relevance of Board Attributes: The Mediating Role of Key Audit Matter. *International Journal of Financial Studies* 11: 41. <https://doi.org/10.3390/ijfs11010041>
- Juhila, K. (2021). Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 12.3.2025 osoitteesta

- <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/>
- Juhila, K. (2021). Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 12.3.2025 osoitteesta
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Kaka, E. J. (2021) Covid-19 and Auditing. *Journal of Applied Accounting and Taxation* Vol. 6, No. 1, March 2021, 1-10 [DOI: 10.30871/jaat.v6i1.2311](https://doi.org/10.30871/jaat.v6i1.2311)
- Kaplan, S., Lefler, J. & Zilberman, D. (2022). The political economy of COVID-19. *Appl Econ Perspect Policy*. 2022; 44: 477–488. <https://doi.org/10.1002/aepp.13164>
- Kend, M. & Nguyen, L. A. (2022) Key audit risks and audit procedures during the initial year of the COVID-19 pandemic: an analysis of audit reports 2019-2020. *Managerial Auditing Journal* Vol. 37 No. 7, 2022. <https://doi.org/10.1108/MAJ-07-2021-3225>
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336 muutoksineen. Finlex. Noudettu 6.8.2024 osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336#L7aP1>
- Kitiwong, W. & Sarapaivanich, N. (2020) Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality. *Managerial Auditing Journal* Vol. 35 No. 8, 2020 pp. 1095-1119. <https://doi.org/10.1108/MAJ-09-2019-2410>
- Lennox, C.S., Schmidt J.J. & Thompson A.M. (2023) Why are expanded audit reports not informative to investors? Evidence from the United Kingdom. *Review of Accounting Studies* (2023) 28:497–532. <https://doi.org/10.1007/s11142-021-09650-4>
- Masdor, N. & Shamsuddin, A. (2018) The Implementation of ISA 701- Key Audit Matters: A Review. *Global Business and Management Research: An International Journal* Vol. 10, No. 3 (2018, Special Issue), <https://www.proquest.com/scholarly-journals/implementation-isa-701-key-audit-matters-review/docview/2159616896/se-2>

- Minutti-Meza, M. (2021). The art of conversation: the expanded audit report. *Accounting and Business Research*, 51:5, 548-581, <https://doi.org/10.1080/00014788.2021.1932264>
- Murphy, P., McLaughlin, C. & Elamer, A.A. (2023). Audit partner gender and the COVID-19 pandemic: the impact on audit fees and key audit matters. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, ennakkoverkkojulkaisu. <https://doi.org/10.1108/JFRA-11-2022-0431>
- Nasdaq. Noudettu 6.10.2024 osoitteesta <https://www.nasdaqomxnordic.com/osakkeet/>
- Nguyen, L. A. & Kend M. (2021), The perceived impact of the KAM reforms on audit reports, audit quality and auditor work practices: stakeholders' perspectives. *Managerial Auditing Journal* Vol. 36 No. 3, 2021 pp. 437-462. <https://doi.org/10.1108/MAJ-10-2019-2445>
- Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624 muutoksineen. Finlex. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624#O1L1P10>
- Pajunen, K., Rautiainen, A., & Saastamoinen, J. (2019). Paraneeko tilintarkastuksen laatu keskeisten seikkojen raportoimisella tilintarkastuskertomuksessa? : tilintarkastajien näkökulma. In L.-A. Kihn, L. Oulasvirta, J. Ruohonen, J. Rönkkö, & J. Wacker (Eds.), *Talous, sääntely, ohjaus : tarkastuksen ja valvonnan ajankohtaiskysymyksiä* (pp. 77-93). Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-004-5>
- Patentti- ja rekisterihallitus. (2019). Mitä on hyvä tilintarkastustapa? Noudettu 12.1.2025 osoitteesta <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/mitaonhyvatiintarkastustapa.html>
- Patentti- ja rekisterihallitus. Seuranta listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksista 2018-2019, - 2019-2020, - vuodelta 2021. Noudettu 12.1.2025 osoitteesta https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_-raportit.html

- PricewaterhouseCoopers Oy. (2020). Koronaviruksen vaikutukset taloudelliseen raportointiin. Noudettu 30.12.2024 osoitteesta <https://f.hubspotusercontent20.net/hubfs/2185773/IFRS/2020/Koronaviruksen-vaikutukset-taloudelliseen-raportointiin-marraskuu-2020.pdf>
- Rainsbury, E., Bandara, S. & Perera, A. (2023). Auditors' response to regulators during COVID-19: disclosures of key audit matters. *Asian Review of Accounting* Vol. 31 No. 1, 2023 pp. 42-56. <https://doi.org/10.1108/ARA-04-2022-0106>
- Rautiainen, A., Saastamoinen, J. & Pajunen, K. (2021). Do key audit matters (KAMs) matter? Auditors' perceptions of KAMs and audit quality in Finland. *Managerial Auditing Journal* Vol. 36 No. 3, 2021 pp. 386-404. <https://doi.org/10.1108/maj-11-2019-2462>
- Segal, M. (2019). Key audit matters: insight from audit experts. *Meditari Accountancy Research* Vol. 27 No. 3, 2019 pp. 472-494, <https://doi.org/10.1108/MEDAR-06-2018-0355>
- Şengül Çelikay, D. (2022). COVID-19 in Audit Reports: A Study on the Effects of Business and Auditor Characteristics. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 2022, 24 (COVID-19 Özel Sayısı), ÖS30-ÖS52. <https://doi.org/10.31460/mbdd.971511>
- Suomen Pankki. (2021). Suomen Pankin vuosikertomus 2020. Noudettu 6.10.2024 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202104121179>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (n.d.). Hyvän tilintarkastustavan lähteet. Noudettu 12.1.2025 osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/hyva-tilintarkastustapa/hyvan-tilintarkastustavan-lahteet/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2020a). Ohje COVID-19 -pandemian vaikutuksista päättyneiden tilikausien tilinpäätöksiin (FAS). Noudettu 12.1.2025 osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/covid-19-pandemia-ja-paattyneiden-tilikausien-tilinpaatokset-fas/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2020b). Koronan vaikutukset tilinpäätöksen laatimiseen – tilintarkastajien vinkit. Noudettu 12.1.2025 osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/koronan-vaikutukset-tilinpaatoksen-laatimiseen-tilintarkastajien-vinkit/>

- Thunström, L., Newbold, S.C., Finnoff, D., Ashworth, M. & Shogren, Jason F. (2020). The Benefits and Costs of Using Social Distancing to Flatten the Curve for COVID-19. *Journal of Benefit Cost Analysis* 2020-01, Vol.11 (2), p.179-195. <https://doi.org/10.1017/bca.2020.12>
- Tilastokeskus. (2020). Talouden tilannekuva: korona on koetellut vaihtelevasti eri toimialoja. Noudettu 6.10.2024 osoitteesta <https://stat.fi/uutinen/talouden-tilannekuva-korona-on-koetellut-vaihtelevasti-eri-toimialoja>
- Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141 muutoksineen. Finlex. Noudettu 26.11.2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151141#L4P5>
- Terveyskirjasto 19.2.2024. Koronavirus (SARS-CoV-2, COVID-19). Noudettu 6.10.2024 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01257#s1>
- Tomperi, S. (2018). Tilintarkastus : Normeista käytäntöön. 4. uud.painos. Edita.
- Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä. 7.12.2015/1442 muutoksineen. Finlex. Noudettu 15.1.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151442>
- Tähtinen, J., Laakkonen, E. & Broberg, M. (2020). Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinan perusteita. 2. uud. painos. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.
- Velte, P. & Issa, J. (2019). The impact of key audit matter (KAM) disclosure in audit reports on stakeholders' reactions: a literature review. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), 323-341. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17\(3\).2019.26](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17(3).2019.26)
- World Health Organisation. (2020). (1) Origin of SARS-CoV-2. Noudettu 6.10.2024 osoitteesta https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/332197/WHO-2019-nCoV-FAQ-Virus_origin-2020.1-eng.pdf
- World Health Organisation. (2020). (2) Listings of WHO's response to COVID-19. Noudettu 6.10.2024 osoitteesta <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covidtimeline>

Liitteet

Liite 1. Luettelo tutkielmassa mukana olevista yhtiöistä

Afarak Group Oyj	Incap Oyj	Raute Oyj
Ahlstrom-Munksjo Oyj	Innofactor Oyj	Reka Industrial Oyj
Alma Media Oyj	Investors House Oyj	Revenio Group Oyj
Anora Group Oyj	Kamux Oyj	Robit Oyj
Apetit Oyj	Kemira Oyj	Rovio Entertainment Oyj
Aspocomp Group Oyj	Keskisuomalainen Oyj	Sanoma Oyj
Atria Oyj	Kesla Oyj	Scanfil Oyj
Basware Oyj	Kojamo Oyj	Siili Solutions Oyj
Biohit Oyj	KONE Oyj	Solteq Oyj
Bittium Oyj	Konecranes Oyj	SRV Yhtiöt Oyj
Boreo Oyj	Lassila & Tikanoja Oyj	SSH Communications Security Oyj
Cargotec Oyj	Lehto Group Oyj	Stockmann Oyj Abp
Caverion Oyj	Marimekko Oyj	Stora Enso Oyj A
Citycon Oyj	Metsä Board Oyj	Suominen Oyj
Componenta Oyj	Neste Oyj	Talenom Oyj
Consti Oyj	Nixu Oyj	Tecnotree Oyj
Digia Oyj	NoHo Partners Oyj	Teleste Oyj
Digitalist Group Oyj	Nokian Renkaat Oyj	Terveystalo Oyj
Dovre Group Oyj	Nurminen Logistics Oyj	TietoEVRY Oyj
Elecster Oyj A	Olvi Oyj	Tikkurila Oyj
Elisa Oyj	Oriola Oyj	Tokmanni Group Oyj
Enedo Oyj	Orion Oyj	Trainers´ House Oyj
Etteplan Oyj	Outokumpu Oyj	Tulikivi Oyj
Exel Composites Oyj	Ovaro Kiinteistösi joitus Oyj	UPM-Kymmene Oyj
Fiskars Oyj Abp	Pihlajalinna Oyj	Vaisala Oyj A
Fortum Oyj	Plc Uutechnic Group Oyj	Valmet Oyj
F-Secure Oyj	PunaMusta Media Oyj	Valoe Oyj
Harvia Oyj	QPR Software Oyj	Viking Line Abp
HKScan Oyj	Qt Group Oyj	Wetteri Oyj (ent. Sopraano Oyj)
Honkarakenne Oyj	Raisio Oyj	Wulff-Yhtiöt Oyj
Ilkka Oyj	Rapala VMC Oyj	Wärtsilä Oyj Abp
		YIT Oyj

Liite 2. Tekoälyn käyttö opinnäytetyössä

Tässä opinnäytetyössä on käytetty tekoälyä seuraavasti:

Kielimalli: Microsoft 365 Copilot

Käyttötarkoitus:

- Lähteiden osittainen suomentaminen tarvittaessa
- Tiivistelmän ja johtopäätösten rakenteen ja sisällön suunnittelu ja jäsentely

Opinnäytetyössä on käytetty tekoälyä tukena aikaisempien tutkimusten tekstien suomenoksessa haastavampien käsitteiden yhteydessä sekä tiivistelmän ja johtopäätösten rakenteen hahmottelemisessa. Tekoälyn tuottama sisältö on tarkastettu ja muokattu ja vastuu tässä tutkielmassa tekoälyn asianmukaisesta käytöstä ja tekstin lopullisesta sisällöstä on tutkielman tekijällä. Kaikki tämän opinnäytetyön tulosten analysoinnit, tulosten tulkinnat ja tehdyt johtopäätökset ovat opinnäytetyön tekijän omia.